Слово Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **33—34 (1137—1138), 19—31 серпня 2021**

З Днем Незалежності, Україно!

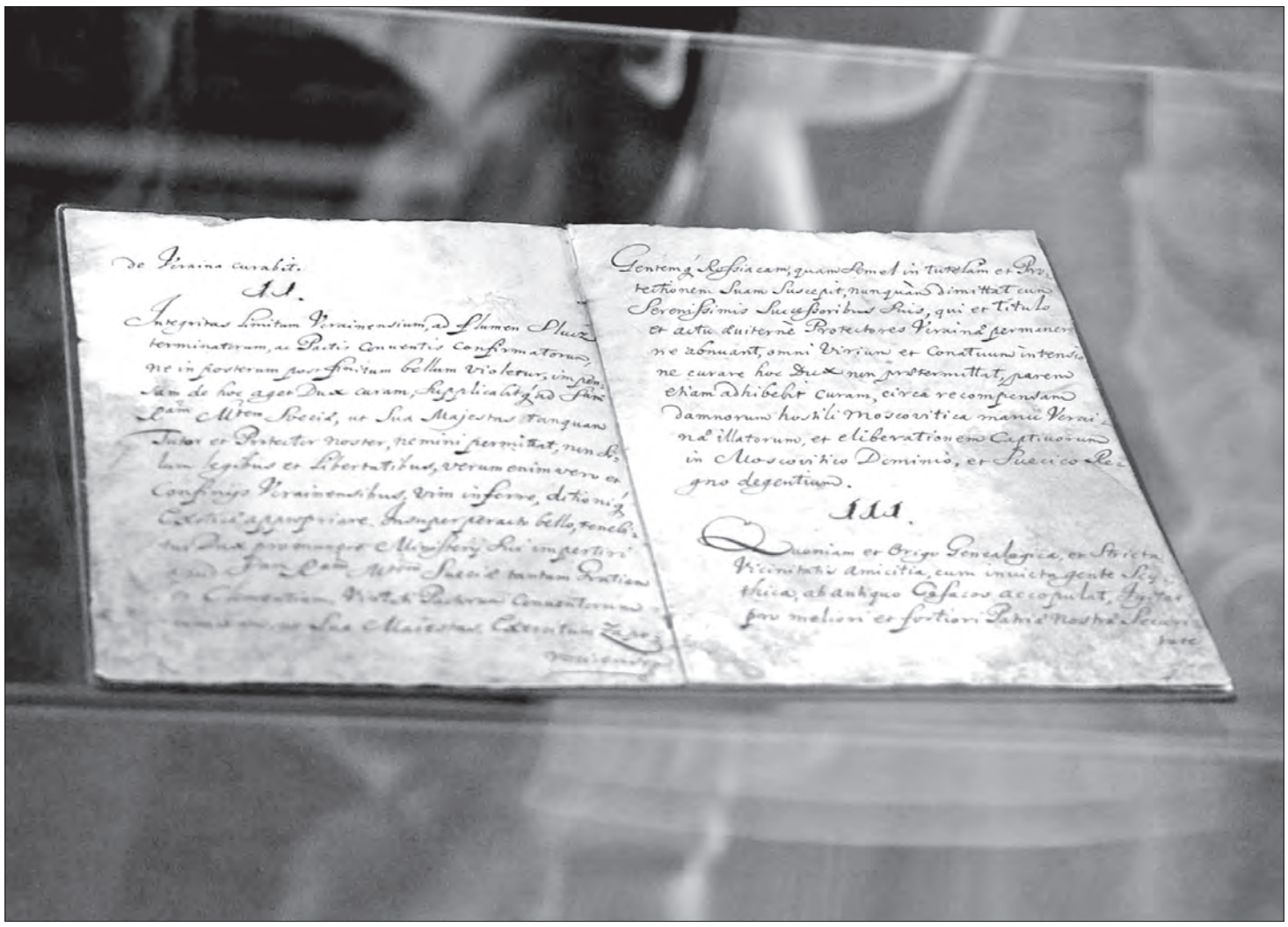

16 серпня в Національному заповіднику "Софія Київська" відкрився виставковий проєкт "Раритети Української Козацької Держави – Гетьманщини XVII–XVIII ст. до 30-річчя Незалежності України".

Виставка покликана висвітлити окремі моменти життя нашої держави на межі XVII–XVIII ст. – часів славетних українських гетьманів Івана Мазепи (1687–1709) та Пилипа Орлика (1710–1742). Поглядам відвідувачів будуть представлені вісім оригінальних пам'яток козацької доби, розміщених у стінах Софійського собору – визначної пам'ятки архітектури та монументального мистецтва Руси-України, відродженням якої опікувався гетьман Іван Мазепа. Експонатами виставки стануть раритети, які зберігаються в архівних та музейних закладах Королівства Швеції та України. Зі Швеції представлені гетьманська булава з Кабінету раритетів єпархіальної бібліотеки міста Лінчопін та латиномовний примірник "Пактів та Конституцій Війська Запорозького..." 1710 р. з Державного архіву Швеції у Стокгольмі. З українських архівних та музейних зібрань представлено п'ять універсалів 1687–1702 років, виданих у Батурині гетьманом Іваном Мазепою, з Інституту рукопису Національної бібліотеки України ім. В. Вернадського в м. Києві, а також Клейнод гетьмана Івана Мазепи – Знак гідності Голови Української Держави з ДП "Національний культурно-мистецький та музейний комплекс "Мистецький Арсенал" у м. Києві.

Виставка триватиме до 14 листопада.

Читайте нарис Наталі Дзюбенко-Мейс про Пилипа Орлика на стор. 8.

Микола КУЛЬЧИНСЬКИЙ: Спадають духовні пута з українців

Минуле століття явило світові всю велич і всю трагедію української нації. Світ не бачив, а, може, й не хотів бачити ані нашої неймовірно героїчної визвольної боротьби з-під російської кормиги 1917–1921 років, ні відчайдушної звитяги УПА, спрямованої у майбутнє, ані трагедії трьох Голодоморів, ні депортацій довоєнних і післявоєнних, ні тотального винищення інтелектуальної верстви нашої нації. Світ вважав упиря на московському престолі, який дня не міг прожити без людської крови, ката українців за свого союзника у війні з таким же упирем на престолі берлінському. І тільки зусиллями української еміграції ВЕЛИКОГО ІСХОДУ 1943 року, зокрема Івана Багряного, ледве-ледве почала привідкриватися завіса трагедії давньої європейської нації, поневоленої російським імперіалізмом – самодержавним і комуністичним, що майже стер її з карти світу. Стер, але не скорив. Жертовним подвигом наших мучеників за Україну – українських політв'язнів російських комуністичних концтаборів та тюрем – завіса привідкрилася ще дужче, і здивований світ побачив живу й нескорену українську націю.

Тож серпень 1991 року світ сприйняв як закономірний підсумок нашої боротьби і привітав нас з перемогою, і визнав нашу державу у народів вільнім колі. Нелегкий наш шлях до власної державності. Мільйони жертв на ньому. Сьогодні їх усіх треба згадати і помолитися за них. За старшин та козаків Армії УНР, воїнів УПА, наших видатних діячів усієї визвольної боротьби впродовж століття, усіх, без винятків. Схилитися у шані перед наполегливою працею нашої політичної еміграції, яка не тільки зберегла в умовах вільного світу наші культурні, наукові й духовні досягнення, але й розвинула до світового рівня. Схилитися сьогодні у шані й перед нашими письменниками, науковцями, які в умовах поневолення плекали українське слово, ставали в його обороні, протистояли зросійщенню та денаціоналізації українців, своєю творчою та науковою працею плекали зерна майбутнього спротиву імперії.

Ні, не на порожньому місці виник Народний Рух України. Він якраз і увібрав у себе увесь досвід попередньої визвольної боротьби і, зумівши перебороти опір колоніальної адміністрації, привести Україну до Незалежності. Ніколи мені не забути тієї миті, коли тисячі полтавців, що прийшли на заклик Руху, стали на коліна і заспівали "Ще не вмерла Україна", коли над будинком кінотеатру ім. Котляревського замаяв український прапор. Це був 1990 рік, майже північ, бо десь із 16-ої години ми перекрили рух у центрі міста і вимагали повернути щоглу для прапора, яку нахабно забрала міліція. Після переговорів у міськраді було домовлено підняти прапор на кінотеатрі. Ніхто не закликав людей стати на коліна і співати гімн. Вони це зробили самі, бо цього вимагав їх пробуджений дух. Таке ж духовне піднесення переживали ми перед Верховною Радою 24 серпня 1991 року. Мабуть, не менше ста тисяч нас там було і десь із 16-ої години ми почали скандувати "Воля або смерть!". До нас виходив В'ячеслав Чорновіл, і між людьми рознеслась чутка, що будемо штурмувати Раду, щоб примусити депутатів проголосувати за Акт Незалежності. Всім нам уривався терпець, людям хотілося діяти, тож саме так вони сприйняли появу В'ячеслава Максимовича. Його обступив великий щільний гурт людей, і почути, що він їм говорив, було неможливо.

О 17.15 ВР проголосувала Акт Незалежності. Годі описати ту радість, те піднесення, які охопили людей. Хто заспівав Гімн, хто "Червону калину", хто плакав, хто обіймався. На яких вітрах ми розгубили оцю переможну піднесеність нашого духу і нашу єдність, ним породжену?! Не зараз про це розмірковувати. Складна і болюча тема має стати предметом серйозної і чесної дискусії. Та фактом є те, що найкращим представникам нашого народу прийшлось долати цей наш гріх роз'єднаності двома Майданами та Небесною Сотнею. Помолімося ж сьогодні і за них, найшляхетніших дітей нашої нації та тих наших друзів – представників інших народів, що загинули за нашу свободу. Помолімося і за загиблих наших героїв, що життям своїм рятували Вітчизну від нового московського рабства, а живим нашим захисникам просімо Господніх Милостей та Щедрот.

Якось, коли я був під слідством у тоді ще Дніпропетровській тюрмі, збудованій Катериною II для непокірних українців, мене мали перевезти для допитів в Дніпропетровське КГБ. Це було двічі чи тричі, а потім слідчі вже приїжджали у тюрму. І ось тюремний наглядач передає мене двом кагебістам, а один із них презирливо дивиться на мене і каже: "І где у нас бєрьотся ета бандеровская сволочь?". Я не втерпів і кажу, що сволочі не ті, що клали життя за свободу українського народу, а та партія, яка свободу у народу відібрала. Його аж перекосило від люті, а тюремний наглядач, заспокоюючи його, та й каже: мовляв, ми зараз його трохи повиховуємо та й побачимо, якої він заспіває. І відвів мене у тюремний стакан-бетонний мішок, такий вузький, що у ньому можна тільки стояти та ще й у темноті. Протримали мене у ньому понад годину, а коли випустили, тюремник і питає: "І як тобі тепер наша дорога партія?" А я, помовчавши хвильку, відповідаю: "Невже вона і справді вам дорога?" – "А мені по барабану, грошви хватає, ще й від вашого брата щось перепадає, а ти от формений дурак, замість учитися та у люди вийти, будеш отут гнити". Отакий тип українця сформувала неволя.

І не так швидко, як би хотілося, спадають духовні пута з української людини. Але спадають. Мало б наше українське суспільство стати таким, коли б наші діти із молоком матері вбирали у себе наші духовні, культурні, політичні цінності. Це і є найголовніше завдання відновленої української держави. Тільки тоді "по барабану" і "какая разніца" десь нидітимуть на узбіччі життя. Зі святом непереможності нашого духу, нашої свободи і нашої державності, дорогі побратими й посестри, дорогі українці!

“Ми є! І ніхто не відбере нашого права бути собою і бути вільними!”

Павло МОВЧАН: Піднімати і зміцнювати державу

Так, Україна незалежна. Це – найголовніше, це те, про що ми мріяли. Ця наша суб’єктність була не тільки проєктом одного покоління, ця потреба була найважливішою для сотень поколінь українців, відомих і невідомих героїв змагань “за Україну, за її волю, за честь і славу, за народ”. Візьмімо лишень XX століття, згадаймо тих, хто протистояв імперіям, які відмовляли нам в наших правах на самих себе. Відмовляли, якщо пригадати, – ні мало, ні багато, але достатньо для того, щоб значна частина українського етносу розчинилася в інших етносах. Бо ми все зводимо тільки до того, що русифікація винувата. Не менш важливі процеси відбувалися на Заході України. Якщо беремо добу Речі Посполитої, коли вона була конфедерацією, то вже тоді, із XVI століття, почалися дуже серйозні процеси релігійні, які закінчилися Берестейською унією, а відтак – значним покатоличенням. А на ту пору зміна віри була фактично зміною ідентичності. Так залишається і до сьогодні.

Не випадково у Господа Бога і в людей є така категорія, як Ойкумена. Це та зона Землі, де християнство не вивідне, де християнство прищепилося не самохіть, а просто як визначення Господнє. Не випадково виявилися місця, де розцарилася віра Магомета – саме та зона, що й не входила до складу цієї Ойкумени. Я кажу про те, що нам даються програми – національні програми, які ми абсолютизуємо зі словом, бо Слово – один із визначальних чинників, але є ще дуже важливі речі, які називаються Господнім замислом. Так от, я не випадково згадав цей процес, процес унійний, хоча об’єднання передбачало віру загальнохристиянську, не поділену ні на західну церкву, ні на східну, ні на Рим, ні на Царгород. Це той первісний стан християнства, який властивий всім тим, хто входив у цю Ойкумену. Але абсолютизація церковної влади спричинилася до того, що був проголошений намісник Бога на землі (Папа Римський), і він був не прийнятий, і він неприйнятний до сьогодні. Бачите, цю складову ми відкидаємо, її немає. І вже ніхто з Пап Римських не може сказати, як це було, у раніші віки, що це ось така була ієрархія, що найвищий духовний сан був і найвищим людським, впливав не лише на душі віруючих, церковні утворення, але й на державні утворення. Держава уподібнювалася церкві. Не випадково Петро І, найбільший катівник України, який відібрав у нас всі наші історичні права і вкрав у нас навіть нашу назву, відібравши у нас багато що, абсолютизував себе за західними зразками, перевернувши все навпаки. Папа Римський є кесарем одночасно. А цар зробив себе кесарем і, одночасно, духовним зверхником. Це були такі дуже цікаві речі, які я не випадково згадую, бо вони позначалися на долі України.

І коли ми сьогодні кажемо про духовне відродження України, про 30-річчя незалежності – як відродження України, то ми говоримо про головне. Бо як може бути духовне відродження України поза незалежністю? Це складова категорії “свобода”. Свобода – поняття широке, воно не зводиться тільки до соціальних вимірів – рівності в соціальних правах. Свобода – це великий вимір, в тому числі той, що ми його називаємо ідентичністю, тобто нашою приналежністю національною, яка не дається сама по собі: вона дається тобі як програма, разом зі Словом. Вже в материнському лоні сформована ця програма як програма дій людини на землі в національному вимірі. Нема без національного нічого! Безнаціональне було сатаною абсолютизоване, тому – десакралізоване. Ти – українець, і це – найсвятіше, від Господа Бога: ти англієць, німець, француз, іспанець... Це дається не просто як вибір. Це – призначення. Потім уже, різними спекулятивними методами, ти можеш відходити від такої категорії, як Господнє призначення твоє. Але це впливи пізніші, до них можна дійти згодом, тому що це не так суттєво відбилося на стані нації, як те, що нас спершу позбавили релігійного – дуже важливого чинника, коли у нас відібрали церковний центр, коли Митрополію перенесли з Києва до Москви. Я не випадково (це було!) на цьому наголошую, бо це дуже важливі серйозні чинники. Ми їх не усвідомлюємо, думаємо, що тільки через Слово! Дійсно, через Слово! Але спершу були відібрані духовні чинники, які впливали на ідентичність. Цьому посприяли – дуже! – українці за часів згаданого мною ката України Петра, бо фактично він позбавив нас рудиментів державності, за сприяння цілої групи українців на чолі з Феофаном Прокоповичем, який вважав, що цар дбає про православіє, віру Володимирову, тож йому треба посприяти, допомогти. Вони ідентифікували російську імперію із загальним українським простором. Вже не національним, а російським: Руська імперія і ми її складова. Південна, західна складова. І цей “тренд” існує до сьогодні. І не випадково саме це є підставою для путінських розглагольствувань на тему єдності. Так, дійсно, українці сприяли, українці допомагали розбудові імперії. Вони думали, що в такий спосіб можуть, розширивши імперський простір, забезпечити існування національне. А насправді ми втрачали право бути собою, бути українцями.

Я заторкнув таку тему і категорію, як Свобода. Бо свобода, ще раз наголошую, – це не лише соціальний вимір, це духовний вимір, в який входить і поняття ідентичності. І коли ми були позбавлені права бути собою, найсвятішого права, даного Господом, а не Петром, не Катериною, не Путіним... Не лише російська імперія на нього зазіхала – згадаймо, яка значна територія була зденаціоналізована на Закарпатті мадярами. Зникли цілі групи українські етнічні... Це була каторжна спрямованість на знищення України і руйнування українства як цілісності, як системи, проти якої воювали й інші імперії, аж до сталінського винародовлення українців, депортацій і переселень, які, крім всього іншого, позбавляли нас права бути собою. Це й справді були постійні змагання системи і з Богом, постійне кипіння казана з денаціоналізації, позбавлення права на ідентичність людини, яка дається не випадково, з неба дається.

І сьогодні ми в неймовірно складній ситуації. Так, нам треба тішитися – тридцять років, день за днем ми змінюємося, змінюємо себе. Але й нас міняють – надзвичайно інтенсивно міняють! Нас не тільки фрагментують, бо коли говорити про таке пізнє державне утворення, як Ізраїль, – там все населення було фрагментоване. Бо приїхали євреї з Польщі, Росії, України, Угорщини, Америки, Африки, вони навіть расово відмінні. Але все об’єднано двома чинниками, абсолютизованими: це релігійний і мовний чинники. Історія попрацювала над цим народом, розсіявши і розселивши його, але ці названі чинники об’єднали і зробили ізраїльтян народом державним.

Тут хочу нагадати свій виступ на Першому з’їзді Народного Руху України, свою співдоповідь як частину програми “Українці всього світу, єднайтеся!” Завдяки мові та церкві ми залишалися вселенським фактором, планетарним явищем. Українці, розсіяні світами, відгукнулися, допомагали й допомагають Україні. Та за більше ніж три десятиліття нічого не робиться, аби зцементувати її зсередини держави! Об’єднати українців. Але ні, нічого не робиться, навпаки – все подрібнюється, все фрагментується. Сили національні зійшли нанівець, чужинці – навіть якщо вони з українськими прізвищами і паспортами – опосіли Україну. Вони чужинці за принципом, бо вони дбають тільки про своє. “Его” домінує в Україні, “его” стає загальним принципом, я сказав би – соціальним чинником. Думати тільки про себе, тільки про своє – це всі ті практики, які ми запозичуємо на Заході, нехтуючи родовими принципами. Спершу нам закинули, що полікультурність і поліетнічність мають бути, не чекаючи, доки ми станемо єдиним цілісним. Нам сказали: будьте різними, будьте такими, як населення США! А Штати показали: карного злочинця Флойда ховають у золотій труні! Раптом його майже обожнюють, роблять героєм бунтів... І над цим треба замислитися тим, хто готує якісь концепції виживання людства. А ми, на превеликий даль, сьогодні не маємо ні відповідно забезпечуючих стимулів, ні програм розвитку держави.

Святкуємо тридцятиріччя свободи, незалежності, відродження. Так, але не забудьмо і про наші спотикання на цьому шляху. Навіть найяскравіша постать, яка запам’яталася, а це Віктор Ющенко – змушений був іти на великі компроміси. А хто йому перешкоджав, якщо пригадати? Хто брав владні важелі в руки як соратник Ющенка, а потім намагався усунути його від влади? Хіба ми вже забули про ці змови? Ті, хто й сьогодні претендує на роль наших ощасливлювачів. Група за інтересами тих, хто не діє в інтересах держави. Якщо за 20 років з України випомпувано сотні мільярдів, які б давали нам можливість не позичати, а інвестувати в ті галузі, де ми були піонерами. Я пам’ятаю свої поїздки по Луганщині й Донеччині, коли готувався Референдум, і ми переконували всі аудиторії, що можемо і повинні бути незалежними від Росії. Мусимо бути незалежні! Ми мали розвинуті технології, перебували в п’ятірці європейських держав, коли йшлося про літакобудування, ракетобудування, суднобудування. Був надзвичайно високий людський інтелектуальний потенціал, визнаний у цілому світі. На жаль, не можемо промовчати, що нині працюють цілі системи з відкачування всього ваговитого, талановитого з України. Тільки молоде обдарування “вбилося в колодочки”, вже його “пасуть”, вже талант супроводжують і будуть йому пропонувати місце не в Україні! Ми не змогли запобігти перепомповуванню українського інтелекту на Захід чи в Росію. Особливо з тих галузей, які потрібні сьогодні Україні. Системи наукові та освітні не оновилися і не реформувалися належним чином, що, безперечно, значно утруднює наші можливості.

Ми неодноразово повторюємо те, що нам слід знати нашу правдиву історію. Чи існує державна програма зі створення автентичної української історії? Чи створено такий науковий фундамент, який дав би нам право говорити про те, що ми маємо і знаємо історію України? І це б дало нам право говорити, що ми відновили державність України, і їй більше, аніж тридцять років незалежності. Нам не дали сформувати цього навіть у Верховній Раді, до якої входив і я як член Народного Руху. Нам не давали це зробити ті сили, які сподівалися, що незалежна держава – це тимчасове утворення, що її час швидко закінчиться. І під цю тимчасовість намагалися грабувати, дерибанити Україну. І по сьогоднішній день олігархія, яка за часів Кучми остаточно сформувалася, вважає, що незалежність – це тимчасовість. Сам Л. Кучма збагнув, що “Україна – не Росія”, і сформулював цю важливу тезу. Власне, чим і спровокував спрямований проти нього і касетний скандал, і вбивство Гонгадзе. Це була московська інспірація, так само, як і вбивство Чорновола. Усі політичні вбивства, які відбувалися в Україні, – всі фсбешні, путінські проєкти. І вбивство цього безневинного Павла Шеремета, – все це було спрямоване на те, щоб спровокувати українців. І тому для мене тридцятиріччя незалежності – дуже важливий випробувальний шлях для України і українців.

Незважаючи на всі проблеми, супутні українській державі, відбуваються дуже важливі зміни. Перш за все – свідомості. Якщо раніше українська незалежність була справою тільки інтелектуалів, якщо в час зародження Народного Руху до його лав першими прийшли науковці, творча і технічна інтелігенція і стали його головною силою, – то тепер маємо справді всенародну історію поступу. Так, Рух був основною націєтворчою силою, яка відродила цю державу. Якби не було Народного Руху України і Народної Ради у Верховній Раді, ми не мали б результату – 24 серпня 1991 року. Вони стали основою посполитої сили, яка витримала надзвичайно важкі випробування за ці тридцять років. Ми є! І ніхто не відбере нашого права бути собою і бути вільними! Тобто ми реалізовуємо такі категорії, як Свобода і Незалежність. Кожен із українців. Бо це, передовсім, громадянський вчинок. Бо без громадського сегменту жодна держава не може функціонувати, це буде тільки каста чиновників. Завжди держава сильна, коли є сильні громадські рухи. І тому держава, особливо в постімперському періоді, повинна думати, як активізувати всіх для того, щоб та справа, яка колись була лише приватною справою небагатьох, ставала загальнодержавною.

Коли гасло, сформоване в лоні “Просвіти” – “Свій до свого по своє!” – стає загальним і є суттю справ, аби піднімати і зміцнювати Україну.

Розпитував і записав
Едуард ОВЧАРЕНКО

Хто на Донеччині не гнувся

Ігор ЗОЦ,
журналіст із Донеччини

Як це не гірко усвідомлювати, але в Донецьку за час з 90-х і до окупації в 2014 році найголовніше державне свято – День Незалежності – відзначати гідно так і не навчилися. День шахтаря, який припадав на останню неділю літа, поєднували з днем Донецька, а День Незалежності з волі місцевої влади залишався ніби в затінку цих дат.

Одного разу святкування взагалі відмінили: іменем України заборонили зібрання громадськості в День Незалежності в Донецьку біля пам’ятника Тарасу Шевченку 24 серпня 2011 року. Таку ухвалу як у зловісні сталінські часи Ворошиловський райсуд обласного центру виніс уночі напередодні. Неофіційною причиною дикого рішення називали вказівку з Адміністрації Президента позбавити опозицію майданчика для виступів. Та попри заборону донеччани зібралися, і їх було навіть більше, ніж зазвичай. В той же день організаторів акції – голову осередку НРУ Віталія Гатченка і заступницю голови обласної “Просвіти” Марію Олійник – вирішили притягнути до кримінальної відповідальності. Щоправда, нічого у так званих правоохоронців не вийшло, але цей випадок певним чином характеризує владу довоєнного Донбасу як малоукраїнську, і патріотичним силам треба було постійно доводити, що Донбас – це Україна. Тому в переддень свята хотів би згадати добрим словом людей, чиї вчинки гідні великої поваги.

Рівно 30 літ тому – 19 серпня 1991-го – донецькі рухівці пікетували Донецьку міськраду з вимогою не визнавати і не виконувати розпорядження ГКЧП і керуватися в своїй діяльності Декларацією про державний суверенітет України. Один із співорганізаторів акції Ілля Шутов пригадує, що опівдні люди прийшли в центр міста з плакатами. Володимир Мазанов тримав гасло “Не дамо московській хунті запрягти Україну в фашистське ярмо!”, Володимир Волохов – “Самостійній Україні московська хунта не указ”...

– Я не вважаю, що цей пікет надто вплинув на подальший перебіг великої політики, але так починалася українська Незалежність... Досі не доводилося чути, щоб подібна акція того дня відбулася в якомусь іще місті України, – пригадує співорганізатор пікетування Микола Тищенко, науковець за фахом.

Світлина Валерія Дмитрієва з травня 2002 року нагадує про Міжнародне Шевченківське літературно-мистецьке свято “В сім’ї вольній, новій...”, яке відбулося в Донецьку, та його учасників. Художник-карикатурист Микола Капуста (ліворуч), викладач технікуму і український козак Олексій Громовий (у центрі) і редактор газети “Донеччина” Ігор Зоц

Смілива акція донецьких рухівців безумовно вплинула на частину депутатів Донецької міськради, які надвечір 19 серпня ухвалили заяву із засудженням ГКЧП і фактично підтримали державність України.

У ті дні прихильники Незалежності брали гору і в шахтарських містечках. Так рухівець, шахтар і депутат місцевої ради Анатолій Тищенко пригадує, як гірники політичним страйком відповіли на московський путч, а згодом за наполяганням Тищенка на будівлі міськради Димитрово (нині Мирноград) 5 вересня 1991 року вивісили синьо-жовтий прапор, який пан Анатолій приніс з дому.

Мені пощастило знатися з цими і багатьма іншими патріотичними людьми чимало років, Україні вони лишилися вірними й після жорстоких випробувань 2014 року. Їх імена і вчинки варті окремих нарисів. Гірничий інженер Віктор Тупілко своїм коштом створив у Донецьку музей “Смолоскип”, присвячений Василю Макуху і Олексі Гірнику, які спалили себе на знак протесту проти зросійщення, і продовжує свою подвижницьку діяльність у Києві; вчений-україніст і просвітянин Анатолій Загнітко, дивом вирвавшись з-під арешту бойовиків, навчає студентів філології в Донецькому університеті імені В. Стуса у Вінниці; мисткиня Людмила Огнєва, яка врятувала від знищення унікальні мозаїки Алли Горської в Донецьку, а тепер влаштовує виставки своєї колекції вишиття в містах країни; очільник краєзнавців Донеччини і письменник Валерій Романько, мужньо переживши окупацію Слов’янська, опікується пошануванням пам’яті про видатних земляків...

День Незалежності – для мене це і день пам’яті про воїнів, які загинули на Сході, відбиваючи російську агресію. Згадую уродженців Донеччини Юрія Матущака, Володимира Бражника, Василя Білого, Романа Напрягла, офіцера ЗСУ Дмитра Севостьянчика, який навчався в Донецьку, і багатьох інших героїв, полеглих у боях за Україну...

Згадую моїх друзів поетів Станіслава Жуковського, Івана Білого, Петра Бондарчука, які в окупації продовжували творити, але так і не дочекалися повернення України в Донецьк.

Попри небезпеку Станіслав Жуковський передавав свої твори на вільну Україну. Хвилюють рядки вірша “Комендантський час” про те, як принизливо існувати в окупованому російськими найманцями місті, де за появу на вулиці після 23 години можуть заарештувати та ув’язнити... Але залишив поет і оптимістичне: “Народ мій, як вітер розкутий, у покорі свій стан не зігне!”. Сподіваюсь, так і буде.

Степан Волковецький: Наше завдання – не відступати!

Народний депутат Верховної Ради I–II скликань, голова Івано-Франківської обласної ради I–II демократичних скликань, голова Івано-Франківського обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка Степан Волковецький – в інтерв’ю Богданові Кучеру до 30-річчя Незалежності України.

С. В.: З усіма мінусами й проблемами нинішньої української держави варто усвідомити, що ювілей державної Незалежності – вагоме досягнення українського духу, підстава для свята і гордості за нашу націю. Пишатися є чим, надто, якщо оцінювати подію від імені тих, хто проголошував Незалежність – національне свято, яке спонукає віддавати всі сили на благо Великодня українського духу.

Варто згадати колег-депутатів першого демократичного скликання, котрі ввійшли до групи, яка від імені Івано-Франківщини проголошувала Незалежність. Це світлої пам’яті Левко Лук’яненко, Михайло Голубець, Степан Пушик, Петро Осадчук і Євген Новицький. А також Маркіян Чучук, Дмитро Захарук, Любомир Пиріг, Зеновій Дума, Володимир Шлемко, Богдан Ребрик, Степан Волковецький.

Ми не сумнівалися у правильності цих процесів. Серед нас не було випадкових людей, кожен мав власну позицію та переконання, досвід громадської діяльності. А у Левка Лук’яненка був величезний політичний досвід. Тобто це був особливий склад у першому скликанні ВР загалом і нашої депутації від Івано-Франківщини.

Переконаний, що ми цілком використали ту непросту ситуацію. Народна Рада у ВР нараховувала 120 із 450 депутатів, але за нами, ми відчували, була активна більшість українського народу. За нами стояла громада на Грушевського: багато тисяч людей супроводжували пленарні засідання, в тому числі наші земляки.

Б. К.: Політтехнологи й політологи вважають основною причиною нинішніх проблем те, що ми досі не збагнули, що таке Незалежність. Що в 90-х зроблено не так?

С. В.: Переконаний, що все розвивалося логічно. Інша річ, що хід історії не такий, якого ми прагнули. Але треба розуміти, що Народна Рада – тодішня опозиція – не була більшістю в парламенті, хоча ставила за мету проголошення державної Незалежності. Пригадую пієтет, емоції, загальний настрій, коли після ГКЧП (ми мали всі підстави вважати, що будемо ізольовані й репресовані) конституційною більшістю була проголосована Незалежність. Здавалося, що мета досягнута! Але попереду нас чекала величезна робота.

Ми не мали більшості в парламенті, як у країнах Балтії чи в Польщі, Чехословаччині, та й суспільство не було готовим до змін. Ті ж країни Балтії між двома світовими війнами мали свою незалежність, практику і державотворчі традиції, яких нам бракувало.

Тож що ми могли зробити, було зроблено. Поміняти комуністичну систему влади, яку частина парламенту ні за що не хотіла віддати, одразу не вдалося.

Б. К.: Українська політика взаємозаперечлива. Ми прийшли до того, що за Януковича не було ні армії, ні контррозвідки...

С. В.: Коли ми проголосили Незалежність України, то важливо було насамперед усвідомити, від кого. Від Росії, яка століттями загарбувала наші землі, історію, забирала назву й фактично була історичним ворогом. У 90-х не думалося про це, проте мої земляки-дисиденти і в’язні сумління Зіновій Красівський та о. Ярослав Лесів переконували, що конфлікту з Московією-Росією не уникнути. Московія ніколи не погодиться з українською Незалежністю. Тепер це вже не прихована політика по відношенню до України. Тоді вона була замаскована.

Війна з Москвою була неминуча. Ми не могли бути незалежною державою, не відірвавшись від РФ. Змінилася свідомість людей, котрі живуть на сході, на півдні, бо вони теж побачили, хто така імперська Росія. До того були ілюзії. Ми заплатили дорого, але ціна виправдана. Ми можемо вийти на дорогу процвітання, коли повністю будемо незалежні від Московії.

Тепер така можливість є. А тоді, в 1991-му, почалося визнання України як суб’єкта міжнародного права. Формально інституційні форми ми закріпили назавжди – і це велике досягнення. На превеликий жаль, не були своєчасно проведені й дотепер не завершені реформи, зокрема судової системи. По-друге, до влади були допущені люди, які працювали не на державу, а на власну кишеню чи корпоративні інтереси, які розглядають Україну як засіб збагачення, часто не мають українських коренів.

Велика надія на молоде покоління.

Б. К.: Ідеологія держави будується без ідеологічного наповнення. Яку систему цінностей треба ввести?

С. В.: Переконаний, що нового ми не придумаємо і не треба. Ми мали б розвиватися так, як усі успішні держави – Польща, Японія, Німеччина – на національній ідеї. Іншої нема. А тепер подивімося, що сталось. 1991 рік – це був крах комуністичної ідеї. І багато людей, моїх колег у ВР, практично вся комуністична група “239”, наполягала на тому, що не повинно бути ідеології взагалі. І таке положення записане в Конституції. Вважаю, що це хибне положення, правда, не повинно бути ідеології партії чи групи, але державна ідеологія має бути. Синонім цієї ідеології – національні цінності: українська мова, правдива історія, культурні надбання, традиції... Власне світосприйняття. Мала би бути політика україноцентризму.

Б. К.: Свого часу Леонід Кучма сказав, що національна ідея не спрацювала. А тим часом Росія витрачає величезні гроші на пропаганду, веде ідеологічну війну проти України.

С. В.: Переконаний, свого часу говорив і першому Президенту, і другому, що ідеологія не терпить порожнечі. Якщо нема ідеології Української держави, то її заповнює московська. Абсолютно очевидно й те, що наші ЗМІ не забезпечують потрібний рівень інформування, особливо враховуючи агресію Московії та факт війни. ЗМІ – та сфера, яку треба фінансувати, потрібна державна політика, щоб давати відсіч ідеологам “русского міра”, які маніпулюють свідомістю людей і мають величезний досвід і величезні фінансові можливості в Європі та світі. Я достатньо багато працював у дипломатичній службі і можу стверджувати, що є проблеми в кадрах, фінансуванні, можливостях. Вони скромні порівняно з представництвами інших держав. Очевидний факт необхідності пропаганди державної ідеології, пропагування цінностей, виходячи з національних інтересів – цього дуже бракує, і є велике нерозуміння цієї проблеми у керівників першого рівня.

Система державної влади і громадські інститути, всі інформаційні засоби мали б вийти на вищий рівень згуртованості суспільства. Тоді це буде гарантією, що ворог не наважиться на масштабну війну. Завдання Путіна – не випустити Україну з поля впливу.

Б. К.: Що б Ви побажали нинішньому поколінню, яке розчаровується?..

С. В.: Ми тоді, в 1991 році, не вагалися. Ми були твердо переконані, що це історичний шанс для України. Всім бажаю такої віри. Наше історичне завдання – зберегти Незалежність. Не маємо права відступати, піддаватися ворожій пропаганді. Хоч є проблеми, але це не повинно перекреслити основного: віри кожного українця в майбутнє держави. Ця віра має бути основою нашого буття. З цією вірою ми проголошували Незалежність, вояки УПА жертвували собою, молоді хлопці помирають в окопах.

І пам’ятаймо: боротьба за Україну триває!

“Культура має стати ключовим складником державотворення”.

Георгій ФІЛІПЧУК: Виробляти стійкий національний імунітет

У кожного власне світосприйняття цього великого українського Дня. Проте існує одна спільність у почуттях, думках, оцінках – Соборна, Самостійна Україна, виборена поколіннями українців. Тому День Незалежності вважається нашою найсвятошнішою Національною подією, а Державність – найвищою цінністю Народу. Без неї “ми” ніхто і ніщо, коли заглянути за обрій, у перспективу своєї будучини.

Можливо, комусь хотілося б роздмухати дискусію навколо теми найвищої суспільної вартісної величини – Людини з її правом на життя, щастя, благополуччя. Проте не про те. Згадаймо, якою була наша доля в смутні часи бездержавності. Українці, пошматовані чужинцями, на ці питання отримували жорстокі відповіді впродовж століть. Безправ’я, приниження, голодомори, лінгвоциди, етноциди, геноциди, народовбивство, духовне,соціальне й політичне покріпачення – характеристика бездержавного народу. Ми існували в чужих державних організмах, часто не маючи права, боячись називатися українцями. Проте вистояли, побороли, перемогли і відновили державу предків. Величний мартиролог, перелік імен визначних національних державників, духовних будителів українського народу, його воїнів і мучеників нагадує нам про еволюцію творення Української Держави. Водночас він слугує життєвим дороговказом, прикладом для наслідування нинішніми і наступними поколіннями. Цей пантеон національно-державної слави, який за останні три десятиліття так і не з’явився в нашій столиці – КИЄВІ, має стати, нарешті, державотворчим орієнтиром Нації.

Їхня життєтворчість не дозволить “будувати” олігархічну, несправедливу і позанаціональну державу; плентатися попід ногами всіляким недругам і катам українського народу: “катеринам-петрам”, “сталінам-жуковим”, “путінам – і к°”. Наші просвітники продовжують “навчати” нас історії, даючи відповідь на путінське “звернення” щодо “єдинородства” в імперському варіанті.

У національні свята годилося б не згадувати ні вдень, ні проти ночі про зле й погане. Проте не слід й кидати вгору “капелюшки”. Адже на порозі нашого спільного дому – вічний ворог, залізши, як злодій через вікна в наше обійстя, цинічно патякає про “братерські” входини. Але це вже було...

На пам’ять приходить один із епізодів “братерської єдності”. Цього літа виповнилося 80 років з тих пір, як відступаючі прибічники “єдинородства” закатували сотні тисяч українців з Львівської, Волинської, Тернопільської, Івано-Франківської, Чернівецької та інших областей. Згадується страшна Заліщицька трагедія (неподалік моєї малої Батьківщини) — знищення органами НКВС кількох сотень політичних в’язнів з Галичини і Буковини на зруйнованому залізничному мосту Кострижівка — Заліщики, яких у підпалених вагонах скинули живими в Дністер у липні 1941 р. А тому вкотре нагадуємо путінсько-лавровській кліці, що нині захлинається обвинуваченнями України щодо “Кримської платформи”, де треба шукати нацистів і фашистів. У власному кремлівському хліві. “Будівничі” перших концтаборів (на 10 років раніше фашистських), в яких закатовано мільйони людей (функціонувало 384 “російських освєнцимів”), не мають права повчати людство.

У переддень Незалежності мусимо вкотре заявити, що їм личить говорити не про “кровні”, а “криваві” стосунки, не про “повагу у ставленні до української мови і традицій, до прагнення українців бачити свою державу вільною, безпечною”, а про відкритий лінгвоцид-етноцид, який став державною політикою РФ.

Серед 195 держав (252 країни) світу немає жодної, яка б становила таку смертельну загрозу впродовж століть для існування Українського народу, як Росія.

Про це не воліють знати прислужники неоімперського режиму. Україну і світ продовжують годувати сміттям московської історичної “науки”, що формувалася з початків династії Романових і яку остаточно оформила для вжитку Катерина II. Хоча факт, коли вона попрохала для читання російську історію, то виявилося, що такої й не було (окрім кількох байок).

Перегодована цими фальшивками їхня “інтелігентська” обслуга транслює оповідки про “свою” (вкрадену з України) історію та велич.

На тлі грубо-хтивого потягу номадів, коли хочеться загарбати все – від землі, церкви, мови, народної душі і до історії, страшно цинічно звучать путінські словеса, що “справжня суверенність України можлива лише в партнерстві з Росією”.

Тому не Мазепою, Петлюрою чи Бандерою слід перейматися Путіну, намагаючись “призначати”, кому бути в пантеоні української слави.

Бо, як стверджував В. Сосюра: “Народ – мій Бог, йому я вірю, / А не історикам отим”. І лише нам, тільки нам визначати національні святощі. Але московитству знову хочеться впихувати тих “справжніх”, що виривали (як “визволителі”) нігті, вирізали язики, розстрілювали безневинних, знищували українське селянство та інтелігенцію.

І, мабуть, проблема далеко не в Путіні, Сталіні, Леніні, Катерині, Петрі та інших царях і псарях. Вона закладена в сутності ординської Росії, незалежно від політичного устрою, ліберальних чи монархістських уподобань.

Про це переконливо засвідчили перед початком війни заяви їхньої Спілки письменників (85 осіб) та діячів культури Росії (514 осіб), які звернулися в березні 2014 року до Путіна і Федеральних Зборів РФ, в яких повністю підтримали позицію Росію та Путіна, відкривши шлях до збройної агресії Московії проти України. У них зазначено: “У дні, коли вирішується доля Криму та наших співвітчизників, діячі культури Росії не можуть бути байдужими”. Справді, вони з “увагою” поставилися до України, Криму, Донбасу, надихнувши розв’язати агресію, умивши руки і свої душі людською кров’ю, захлинаючись від фарисейства про “нашу спільну історію і спільні корені, нашу культуру та її духовні витоки, наші фундаментальні цінності та мову, що об’єднали нас назавжди... спільність наших народів”.

Вдивімося в прізвища цих підписантів, якими так часто чомусь милуємося на окремих українських телеканалах, цих опосередкованих людиновбивць, оцінімо їхні “турботи” про співвітчизників, бажання “бути разом”, відчуймо це ординське “благословіння” на підтримку свого кремлівського диктатора. Тоді побачимо повне віддзеркалення путінського звернення, хоча й минуло 7 років. Така “інтелігенція” заодно з сатанинським режимом витанцьовують криваве рондо, оболванюючи народ брехнею і шовінізмом про “нашу спорідненість, що передається із покоління до покоління, яка в серцях, у пам’яті людей, які живуть в сучасних Росії та Україні, в кровних зв’язках, які об’єднують мільйони наших сімей”.

У ці дні важливо не піддаватися спокусам святкової феєрії. Народ має бути на сторожі і мусить знати джерела та суб’єкти своїх бід, виробляючи стійкий національний імунітет відрази до всіх, хто не сприймає Україну як найвищу цінність, прикриваючись фіговим листком всілякого “фільства”.

Бо, листаючи сторінки історії, переконуємося, що всі вони: москвофіли, полонофіли, карпатороси чи русини – ніколи не були за національну ідею українства, що стверджується власною культурністю, соборністю й державністю. Дуже гостро реагував у свій час на ці суспільні виразки І. Огієнко. Він запитував, а чи міг прислужитися Україні ідеолог галицького москвофільства, історик Д. Зубрицький, який, видавши працю “История галичско-русскаго княжества”, народну мову прозиває “языкъ черни, языкъ пастуховъ, пасѣчниковъ, Грицьковов”; або вчитель української мови Самбірської гімназії проф. Мійський, який говорив учням: “Москалі добре роблять, що забороняють навчати й говорити по-українськи — я так само зробив би в Галичині, як би це від мене залежало. Тому українську літературу звів до... Ломоносова й Пушкіна”; чи Б. Дідицький, заявивши в “Слові” (1866 р.), що “Русь Галицька, Угорська, Кіевска, Московска, Тобольска єсть одна й тая же Русь”. Слід зазначити, що на початку XX століття за москвофільських кандидатів голосувала третина галицьких виборців. На Буковині ідейними ватажками москвофільської доктрини стали: Г. Купчанко, К. Богатирець, К. Могильницький, О. Геровський. Або чого варті київські професори-цензори на кшталт новицьких та юзефовичів.

Чому варто нагадувати нині про ці непристойності світогляду та вчинків подібних “діячів”? Щоби показати згубність і неприпустимість таких діянь (що час від часу трапляються) частиною сьогоднішньої української інтелігенції; закцентувати увагу на тій суспільній місії, яку має вона виконувати в тривожні для України часи. Оскільки її призначенням є служіння духовним та ідейним цінностям свого Народу. Адже на такій парадигмі вибудовувалася вся історія європейських народів. Показовий приклад – діяльність Чеської Академії Наук (виникла як Чеське наукове товариство 1774 року) з її 54 науково-дослідними інститутами, які функціонують у 3-ох головних сферах: “жива” і “нежива” матерія та гуманітаристика. Але найбільш посутнім і повчальним для нашої держави, нації, зокрема інтелігенції, є визначальна статутна візія Академії – передусім “задовольняти потреби чеського суспільства і національної культури”. Мова йтиме не лише про формальні високі наукові досягнення, але й про те, що ця інституція формує етичні, світоглядні, громадянські стандарти для суспільства. Наукова інтелігенція знаходиться на передньому краї національних інтересів і є надзвичайно затребуваною в державній політиці.

Якби це середовище перетворилося в товариство “приручених гомерів”, то воно було б нездатне народжувати Палацьких, Масариків, Гавелів..., а лише “своїх толочкознавців”.

Тому найперше – стосовно української творчої і наукової еліти. Щоби займати своє належне місце в суспільній ієрархії, потрібно (як заповіт) нікому і ніколи не продаватися, не влаштовувати гонитву ні за владою, ні за наживою. Бо тоді така “інтелігенція” в кращому разі підупадає. Ці спокуси і можливості завжди поруч. Туга продатися “за шклянку чаю з малиною” (Д. Донцов), хто б їм ту шклянку не подавав, находила навіть на знакових і талановитих.

Обмірковую ці прикрі речі саме зараз, коли переді мною бовваніє лист української інтелігенції до президента Януковича, написаний рівно 10 років тому (напередодні 20-річчя Незалежності, серпень, 2011 р.) і підписаний академіками, президентами наукових установ, ректорами, народними артистами, письменниками, педагогами і, навіть, лавреатами премії імені Тараса Шевченка.

На мить вслухаємося в “щире, гідне і правдиве” слово цієї частки української інтелігенції.

“...Ви, пане Президент, твердо стоїте на боці народу, ми свідомо і впевнено підтримуємо Вас; Люди уже починають вірити в те, що Ваше змагання за правову державу матиме успіх. Потрібна ще більша жорсткість; Ми у цьому на Вашому боці, пане Президент; Йдіть відважно обраною Вами дорогою – реформуйте Україну і ведіть державу до демократичного урядування. З вами – народ”...

Ось так?! Саме на такі “оди” і розродилася наша передня верства, коли лютували репресії тодішнього януковичового режиму. Запитую, а чи не завдяки таким словоспівам сатрапія намагалась легимітизувати авторитаризм і тоталітаризм; чи не закладали подібні “інтелігенти” підмурівок для людиновбиств на Майдані; чим відрізняються вони від путінської “інтелігенції”, що освячувала диктатора на війну з Україною.

Це “зразок” глибокого занепаду моралі “передніх рядів”, які починають служити Молоху. Проте дякувати Богу, що не всі. У той час зазвучав правдивий голос іншої групи української інтелігенції, усвідомлюючи своє громадянське призначення як носіїв, творців, спадкоємців етичного і культурно-духовного скарбу національних цінностей. Серед них були: Л. Лук’яненко, М. Попович, М. Слабошпицький, яких, на жаль, уже серед нас немає.

Пам’ятаймо, що інтелігенцію завжди воліли “сильні світу” приручити, залякати, підкупити, знищити, обезкровити, але вона попри все, як провідна верства, творила, оберігала цінності, свідомість, філософію життя свого народу.

Різні мотивації формували її чин і слово. Але завжди її супроводжувала ідея самостійної і справедливої держави та волі народу.

Такої омріяної цілі можна досягнути тільки силою національної енергії єдиного народу; національно-ціннісною спрямованістю людей, наділених владою, для котрих інтереси незалежної України будуть понад усе.

Для цього Націю слід безперервно “окультурювати”, “олюднювати”. Культура має стати ключовим складником державотворення. Але гучні декларації про масштабні трансформації не є гарантією утвердження державного розуміння в сфері культурної політики, духовного становлення особистості. Пояснювати наявну ситуацію, коли мирна нива української культури стала “покриватися шанцями і дзотами” (за І. Дзюбою) лише наслідками тоталітарної ідеології буде, мабуть, невірно. За цей час виховано кілька поколінь, що формувалися поза часом “сталінської культури”, а при владі знаходилися національні парламенти, уряди, президенти. Однак руїна щодо розмивання української ідентичності не припиняла свого дійства і в часи незалежності. Сформовані (свідомо) сумнівними політичними “елітами” розріджені й розрізнені інтелектуальні, мистецькі середовища часто не виходять за межі “власного”простору, не намагаються формувати і доносити суспільству затребувані цінності.

А без них слабшає суспільна енергія збереження і зміцнення незалежності, державності. Вона і нині є не настільки сильною, щоби почуватися в безпеці. Держава може мати сильну армію, поліцію, правоохоронну систему, але якщо в ній відсутній дух і об’єднуюча ідея, то це слабке “сізіфове” утворення. Економіка, безпековий сектор, культура (в її широкому контексті) потребують значної мобілізації політичного, інтелектуального, громадянського ресурсу. Проте держава ніколи не стане успішною без національних ідеалів, без правдивого минулого та історичного орієнтиру на майбутнє, без суспільної справедливості. Це аксіома.

Запропонувавши Народу лише гастрономічний “ідеал”, багато хто надіється зробити Україну “сліпою” і вести її манівцями туди, куди їм хочеться, або в “нікуди”. Тому українській владі не варто уникати теми національної ідеї, поза якою буття нації втрачає сенс, силу, свободу думки та дії. Досвід тридцятирічного незалежницького шляху спонукає до прийняття стратегічного суспільно-політичного рішення – позбавитись і не допускати до управління державними справами осіб, що ігнорують національні інтереси та обслуговують руськомірську доктрину. Бо часами в Україні складається враження, що очільників держави “оточують так багато зрадників, що вороги виявляються в меншості”.

Український поступ має опиратися на державників. Бо “Навіщо бундючитися пихато, / ...великим себе уявляти, / Треба великим буть”, – писав В. Симоненко.

Тому не вірте тим “змалілим” сердегам, що безперестану волають в етерах, що ніщо (і ніхто) не робив до них, а ось вони (вкотре) прийшли, щоби зробити життя “веселішим”, “щасливішим”. Але не судімо, хіба вони винні в тому, що Бог зробив їх такими...

Добре, що деінде з’явилися висловлювання (як наші ідеали) Левка Лук’яненка, Вячеслава Чорновола, Олени Теліги, Михайла Драгоманова, Михайла Грушевського... про єдність, державність, політичну і громадянську активність, про силу, яку буде чутно в Європі. Але цього замало, щоби стверджувати значимість Дня Незалежності України.

У Григорія Сковороди є змістовий вислів стосовно першооснов буття про озера, що міліють, русла річок, які пересихають, а джерела залишаються вічно живими... Вони вгамовуть спрагу пізнання істини, нагадують про причинність речей, засвідчують про справжність живильного витоку, забезпечуючи подальший рух і зрощення наступних явищ, творінь, подій.

Вочевидь, що з “нічого” не виникає “щось”. Українська Незалежність як постава Суверенності, Соборності, Свободи, Справедливості також з’явилася не раптово. Але чомусь часто опираємося на факти (нехай достеменні і суттєві), які не є і не можуть бути першопричинами визначальних і епохальних змін. Бо насправді не простим збігом обставин чи суб’єктивною волею у Бєловезькій пущі стався розвал “Союзу” і народилася українська “Незалежність”. Так не буває. Випадковості невипадкові. Адже та національна енергія, що нуртувала напередодні в Україні та в українському світі спонукала і зобов’язала тодішніх зверхників підписати доленосні документи. Хоча ще “вчора” вони активно опонували, опираючись на партійний диктат і монополію, дебатуючи в прямому етері з І. Драчем та іншими рухівцями, намагалися нейтралізувати фестиваль української пісні “Червона Рута” в Чернівцях (1989 р.).

В основі епохальної зміни знаходився ніким і нічим не обрахований синергетичний потенціал української нації, що прагнула Волі. Це відбувалося завдяки кожному поруху до ідеї української самостійности, яку віками замулювали колоніально-тоталітарні режими. Жертовність, боротьба, праця, віра, нові знання, навіть малозначимі (на перший погляд) перемоги – все це наближувало незалежність. Створення Народного Руху України у вересні 1989 року, який став рушійною силою державності; “Живий ланцюг” (“Українська хвиля”) 21 січня 1990 року; підняття над будівлею Київради національного синьо-жовтого прапора України (освяченого архімандритом Володимиром (Романюком) 24 липня 1990 р.; жовтнева “Революція на граніті” української молоді 1990 року...

Крізь десятиліття відчувається немарність кожного (інколи невідомого) такого чину в думках, позиціях, словах, ділах. Храм Незалежності зводився віками і прагненнями багатьох поколінь. Згадую своїх друзів, однокурсників істфаку Чернівецького університету (М. Державського, Ф. Лапківняка, М. Гарасимка...), які ще в далекому 1970-му (у день столітнього “ювілею” ката українського народу – Леніна) кинули виклик тоталітарній системі. У ніч на 22 квітня на вулицях Університетській та Стасюка були вивішені синьо-жовті знамена, національний герб – Тризуб, розповсюджені листівки на захист української мови, культури, пригнобленої України.

Відважно, патріотично. Як і те, що задовго до проголошення Незалежності над Чернівецьким університетом, редакцією “Молодого Буковинця”, найвищою вежею Хотинської фортеці відчайдушна молодь, інтелігенція, не боячись репресій, встановлювали українські прапори. Усупереч партійній владі діяли: Товариство української мови імені Тараса Шевченка, “Оберіг”, “Зелений світ”, “Народний Рух”. 1989 року відновило роботу НТШ (Наукове товариство ім. Т. Шевченка), створена Асоціація вчителів української мови та літератури, а 26 грудня 1989 року в Чернівецькому СПТУ №8 народилася крайова організація Народного Руху. Повсюдно в освітніх закладах створювалися осередки ТУМ ім. Т. Шевченка, Шевченківські класи, школи з румунською мовою перейшли на латинську графіку, відкрито першу на теренах тоталітарного СРСР середню школу з єврейською мовою викладання окремих предметів. Знаковою подією було те, що вперше в історії діти румунської та єврейської національності почали вивчати (поза офіційним дозволом) українську мову та літературу.

Проте справжнім викликом для системи стало освітянське видання “Історії України” для дітей та молоді (10 тис. прим., майже в підпільних умовах) газетою “Молодий Буковинець”, завдячуючи поету В. Кожелянку і редактору Б. Загайському. Уперше школи отримали нове українознавче трактування історії княжої доби, козаччини, Переяслава, Івана Мазепи, радянської влади в Україні, голодоморів 1932-33, 1946-47 років, національно-визвольної революції 1917-1921 років, боротьби ОУН-УПА, української символіки: Тризуба, синьо-жовтого Прапора, національного Гімну. Нове бачення крайової історії презентував відомий зарубіжний український учений,член НТШ, А. Жуковський, видавши в газеті “Час” “Історію Буковини”. Усі ці процеси мали суспільний резонанс і синтезували національну гідність і віру в Україну, коли здійснювався відчайдушний спротив репресивної системи українському національному відродженню. Однак дух свободи вже не під силу було спинити. Особливо такий піднесений настрій панував на фестивалі “Червона Рута”. Тарас Петриненко і Василь Жданкін співали про “Народний рух” та “Ще не вмерла Україна”. Такої кількості синьо-жовтих прапорів (вересень 1989 р.) Україна ще не бачила. Це був вагомий поступ українців у здобутті незалежності Української держави.Тотальна мобілізація комуно-більшовиків не забезпечила їм успіху. Результат – у Чернівцях майоріли (за 2 роки до Незалежності!) синьо-жовті знамена, а на багатотисячному стадіоні лунав Гімн України. Упевненість у майбутню національну перемогу була настільки вражаючою, що було прийнято негласне рішення – згадувану “Історію України” доставити кожному секретарю райкому партії для “самоосвіти”. Хоча, сказати по правді, тодішні ідеологічні та репресивні органи “працювали” у відповідному режимі і на вакації не розходилися. Це було помітно навіть напередодні проголошення Незалежності, коли проводилася Міжнародна українсько-канадсько-американська освітянська конференція (10–23 серпня 1991 р. Київ – Чернівці – Івано-Франківськ – Львів). Сповна відчутно це проявилося підчас тривожних днів ГКЧП, коли почали розшукувати окремих учасників і організаторів форуму, оскільки питання освіти і виховання української нації та утвердження самостійності України було головним у порядку денному.

Невдовзі, після проголошення Незалежності і падіння комуністичної системи мені (як депутату) було доручено разом з ректором С. Костишиним ключі від партійної обкомівської “поклонної гори” для інвентаризації “партгосподарства”. Тоді “виплило” чимало цікавого. Лише одна ремарка. Виявляється, що окремі полум’яні “демократи”, навіть “майданівські” глашатаї, добре вправлялися при старому режимі в написанні пасквільних характеристик на тих, хто чинив супротив колонізації України.

Але сьогодні не про них, а лише про окремі життєві епізоди складної й відданої боротьби тих людей, які прагнули свободи, були активними учасниками національного відродження, наближаючи своєю скромною працею, самопожертвою таку жадану для кожного українця Волю і Незалежність.

За три десятиліття багато пригадується, а ще більше забувається. Але національна пам’ять все сторожить, а Бог усе бачить. Очевидно, всі, хто пережив ті часи, був учасником подій у боротьбі за українську Свободу заслуговують на повагу. А нині живі і сущі мають вклонитися тим борцям і творцям державності, які відійшли у вічність: Вячеславу Чорноволу, Левку Лук’яненку, Івану Драчу, Славі Стецько, Михайлу Гориню, Анатолію Погрібному, Івану Плющу, Ростиславу Братуню, Тарасу Кияку, Ірині Калинець, Степану Пушику, Ростиславу Іваничуку, Івану Ющуку, Олександру Пономаріву та багатьом іншим Високодостойникам.

І найголовніше. Очевидно, в ці знаменні миттєвості Днів Незалежності маємо виконати моральний, політичний, громадянський обов’язок – гідно вшанувати на всій території України і серед зарубіжної української громади наших Воїнів, Захисників України, Героїв, що обстоюють Свободу і Суверенність Українського народу. Бо саме вони національне гасло “СЛАВА УКРАЇНІ!” перетворили у героїчний Чин звитяжної боротьби за Незалежну Україну!

Герої, які присвятили себе Україні, не вмирають. Вони в позачассі, свято оберігаючи суверенний, духовний простір Української Нації і Держави.

30 років Незалежності – 30-ліття ліцею

Ірина ГОЛОВАЙ,
учителька ліцею

Найяскравішою подією 30-ліття Незалежності України став у моїй долі Український гуманітарний ліцей КНУ імені Тараса Шевченка – ровесник незалежності.

“Ліцей замислювався як мрія... Мрія про Україну і українців, про сучасну освіту, мрія про свободу і незалежність, про унікальність кожного і всіх. Мрія про повну реалізацію обдарувань дитини, про родинні взаємини, мрія про особливий ліцейний Дух. Це була мрія багатьох: Учителів, Учнів, Батьків”, – це слова нашого директора, народного учителя України, кандидата педагогічних наук – Галини Стефанівни Сазоненко.

Я щаслива тим, що свого часу мене запросив працювати в ліцей академік, доктор філологічних наук Петро Петрович Кононенко – засновник ліцею і великий українець. І хоч я не реалізувала наукову кар’єру, ліцей для мене став більше, ніж просто роботою.

Тут, у стінах цього закладу, ми – учителі, батьки, учні, громада – плекали свою маленьку Україну – високодуховну, високоінтелектуальну, конкурентоспроможну, достойну й свідому національної гідності й перспективи.

Скільки цікавих подій та проєктів, конференцій, симпозіумів, скільки зустрічей і діалогів, наукових видань і педагогічних досліджень, скільки справ під гаслом “вперше і найперше”...

Це в нашому закладі створено першу в Україні Піклувальну раду, яку очолив перший Президент України Леонід Кравчук. Це нашим закладом створено Концепцію національного виховання “Громадянин України ІІІ тисячоліття”. Це з ініціативи ліцею з метою творення європейського простору високоякісної освіти 2004 року було засновано елітний освітянський “Партнер”-клуб. Це на базі нашого закладу з метою самореалізації творчої молоді проводилися Міжнародні та Всеукраїнські симпозіуми (“Україністика на початку тисячоліття: проблеми філософії, історії, мовознавства” (2003), “Блакитні вежі золотого слова” (2006), “Я і моя Україна” (2009) та інші.

Безмежно вдячна долі й ліцею за зустрічі й розмови з політв’язнем, шістдесятником, публіцистом Євгеном Сверстюком, героєм України, державником Левком Лук’яненком, поетом, громадським діячем Іваном Драчем, патріархом Греко-католицької церкви Блаженнійшим Любомиром Гузаром і багатьма іншими достойними сучасниками...

Вдячна, що своїх дітей на навчання і виховання нам довіряли справжні українці й відомі діячі, сучасна еліта України – український дипломат і політичний діяч Борис Тарасюк, доктор філологічних наук, журналіст Анатолій Погрібний, народна артистка України Оксана Білозір, народний артист України Богдан Бенюк, державник, політичний діяч Степан Хмара, голова ВУТ “Просвіта” імені Тараса Шевченка Павло Мовчан і багато інших достойних українців.

Найбільша гордість закладу і України – це наші випускники. Ми вболівали за долю нашого ліцеїста Ігоря Луценка у буремні дні Євромайдану... Ми пишалися і підтримували нашу Лесю Матвійчук, організаторку “Євромайдану SOS”, сміливу дівчину-правозахисницю, яка не лише мріє, а й втілює в життя “мрію про країну, в якій кожна людина відчуває себе захищеною”. Це наша випускниця Ярина Чорногуз мужньо виборює українську Україну в лавах госпітальєрів, морпіхів в АТО й протистоїть антиукраїнській політиці (“Весна на граніті”).

Це з вуст наших випускників-тележурналістів – Лідії Таран, Наталки Фіцич, Олексія Ананова – ми відкриваємо Україну і Світ. Це наш наймолодший декан історичного факультету КНУ імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук Іван Патриляк висвітлює героїчні сторінки України у своїх наукових дослідженнях. І цей список можна довго продовжувати...

Сьогодні щиро вдячна багаторічному очільнику ліцею Галині Стефанівні Сазоненко, вдячна мудрим і професійним колегам, вдячна учням, з якими щоденно навчаюсь і які багато в чому випереджають нас – учителів. Вдячна долі за те, що мрії стають реальністю.

Зустрічаю 30-ліття Незалежності України й ювілей ліцею з вірою і впевненістю, з молитвою за мир і майбутнє України, зі словами нашого Великого Українця В’ячеслава Чорновола, якими завжди розпочинаю уроки українознавства в ліцеї: “Україна починається з тебе...” Ці слова є великим дороговказом і висотою, яка не дає схибити перед учнями, ліцейною родиною і Україною.

Ушанування Т. Шевченка. В центрі Павло Мовчан

“Вихід тут може бути лише один – Україні потрібний Народний Рух”.

Українська інтелігенція: Рух до незалежності України

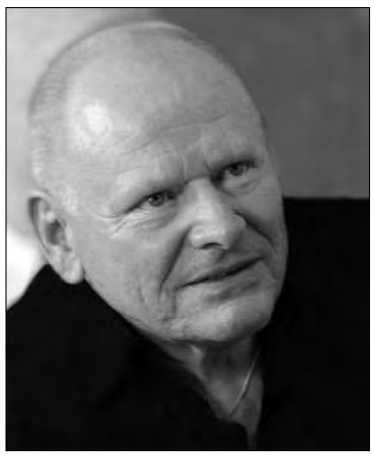

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
академік НАН України

“Віра – світло, що в темряві бачить...”
Григорій Сковорода

У січні 1990 року ще майже невідомий із зрозумілих причин в Україні Леонід Кучма – генеральний директор “Південмашу” під час депутатської виборчої компанії в одному з інтерв’ю висловився так: “Рух” – це інтелігенція, значить – здоровий глузд. Я особливо вірю в інтелігенцію. Партії (КПРС) треба було з самого початку включитися в “Рух” і працювати в ньому”[1].

Що ж, компартія таки включилася в Рух, але не для співпраці з ним, а передусім із метою дискредитації цієї громадсько-політичної сили або переведення її діяльності у громадсько-культурологічне русло.

До речі, за десять днів до публікації Програми Народного Руху України за перебудову Леонід Кравчук виступив одночасно по радіо і телебаченню із різкою критикою програми майбутньої громадсько-політичної організації, яка спровокувала знавіснілу кампанію з дискредитації Руху в партійній та комсомольській пресі, на радіо і телебаченні.

Відомо, як нещадно шмагали, за виразом Михайла Гориня, “газетними шпіцрутенами” рухівських активістів, як на них послідовно і системно здійснювався міліцією, прокуратурою, КДБ, судами силовий тиск – пам’ятні жорстокі розправи, насильства, звірства над учасниками пікетів, мітингів, мирних демонстрацій. Були задіяні всі засоби ідеологічно-пропагандистської компрометації і дискредитації не тільки самого Руху та його лідерів Івана Драча, Дмитра Павличка, Петра Осадчука, Володимира Яворівського, В’ячеслава Брюховецького, Михайла Гориня, Віталія Дончика, Сергія Головатого та ін., але й керівників і членів товариства “Меморіал”, Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, Культурологічного клубу, Української Гельсінської спілки, Товариства Лева, “Зеленого світу”, “Спадщини”, Української асоціації захисту історичного середовища, Української народно-демократичної ліги, творчих спілок України... Та головне вістря боротьби партійно-репресивних органів було спрямоване на Рух.

Ніхто із борців за збереження єдиної в країні партії – КПРС – не бачив, не читав Програми Руху, але кинувся всіляко дискредитувати Рух з єдиною метою: не допустити виникнення альтернативної КПРС масової, загальноукраїнської громадсько-політичної організації, здатної повести за собою народ.

Дев’яте вересня 1989 року. Другий день роботи Установчого з’їзду НРУ. Головуючий на цьому засіданні з’їзду Дмитро Павличко запрошує до виступу Леоніда Кравчука. Той несподівано знімає з лацкана піджака значок народного депутата і йде до трибуни. Спокійний, впевнений – має досвід дискусійного спілкування з рухівцями. Лише за останніх пів року тричі виступав на різних зібраннях Народного Руху за перебудову, вів телевізійні діалоги із вченими і письменниками. Закликає до порозуміння, до єдності: “щоб ми боролися не проти один одного, а за спільну справу”. Зал аплодує. А що це за спільна справа, заради якої він, “християнин і комуніст”, запрошує Народний Рух України до співробітництва із Компартією? Комуніст Леонід Кравчук добре усвідомлює, де, в якій аудиторії, в який час і від імені якої партії він виступає.

Минуло вже чотири роки від початку проголошеної Михайлом Горбачовим перебудови, але, як висловиться на з’їзді недавній політв’язень, кочегар Михайло Горинь, ці “чотири роки перебудови не перетворили Радянський Союз у правову державу, Україну – у суверенну республіку, а її населення – у вільних громадян, захищених законом і рівних перед ним”.

Завідуючий ідеологічним відділом ЦК Компартії України уважно слухав усіх, хто виголошував доповіді або виступав у обговоренні, тому у своєму виступі повсякчасно наголошує на необхідності дотримуватися елементарних порядків і законів жити “силами правової держави”. Компартія боїться передусім революційного вибуху, прагне якось увести в спокійне русло бурхливу стихію народного обурення збанкрутілою всесоюзною партійною владою. Леонід Кравчук чи не єдиний із республіканського партійного керівництва бачить, що перебудова пробудила національну гідність українця, в дискусіях із рухівцями чітко увиразнилася головна ідея і мета нового громадсько-політичного руху: побудова суверенної Української Держави. Правда, з певним компромісним уточненням: в складі оновленого СРСР за умови укладання нового Союзного Договору. На цьому наголосить у своєму виступі на з’їзді голова Західного наукового центру АН України, академік АН України Ігор Юхновський: всі помисли конференції мають бути направлені на досягнення однієї головної мети: “це побудова суверенної Української республіки у складі радянської федерації”.

Цю ж думку проголосить на Установчому з’їзді НРУ Іван Дзюба, який буде обраний академіком АН України в 1992 році: “Рух – знову-таки, на мій погляд, – повинен твердо заявити, що майбутню Україну ми бачимо як суверенну – політично, економічно і культурно суверенну – державу, що входитиме на підставі нового Союзного Договору в реформований Союз Радянських Соціалістичних Республік”[2]. Зал цю ідею схвалює оплесками.

Така програмна мета Руху цілком улаштовує республіканське партійне керівництво, тому Леонід Макарович у своєму першому виступі на Установчому з’їзді під бурхливі оплески висловить, як він вважає, спільну надію: “Щоб ми прийшли до суверенної України”. Він знає, що серед делегатів з’їзду, а їхнє число сягає 1109 чоловік, які представляють 280 тисяч активних учасників Руху, та гостей та учасників з’їзду, більшість – науково технічна і творча еліта України.

Тільки одних працівників науки — 121, серед них лауреати Державних премій СРСР, 6 лауреатів Державної премії УРСР, 3 академіки і 2 члени-кореспонденти Академії наук, 28 докторів наук, 96 кандидатів наук. 800 делегатів — люди з вищою освітою (72 відсотки)[3]. А якщо згадати, що серед делегатів ще 104 працівники культури, представники всіх творчих спілок, громадських організацій, то і для Леоніда Кравчука було очевидним, якою ідейно сконсолідованою і критично настроєною проти компартійної влади була ця переважно наукова і творча інтелігенція.

Нагадаймо: Академія наук України була представлена на Установчому з’їзді Народного Руху України такими науково-дослідними інститутами, як Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка, Інститут кібернетики, Інститут фізіології рослин, Інститут історії, Інститут археології, Інститут фізики, Інститут проблем анатомії ім. Кавецького, Інститут теоретичної фізики, Інститут металофізики, Інститут ботаніки, Інститут зоології, Інститут надтвердих матеріалів, Інститут ядерних досліджень, Інститут математики, Інститут біохімії, Інститут держави і права, Інститут електродинаміки, Інститут органічної хімії, Головна астрономічна обсерваторія, Інститут суспільних наук, Інститут прикладних проблем механіки і математики, Львівський фізико-механічний інститут ...

Президія. В центрі Іван Драч

Вчені Академії наук були обрані на Установчому з’їзді до керівних органів Руху – до Великої Ради Руху, очолили або увійшли до складу Колегій – політико-правової; соціально-економічної; культури, науки, освіти; науки; екології; до Редакційної комісії Великої Ради (її головою було обрано доктора філологічних наук Віталія Дончика), Секретаріату Руху... Це – економісти Володимир Черняк, Веніамін Сікора, Михайло Швачка, філософ Мирослав Попович, юрист Володимир Василенко, математики Павло Кислий, Орест Влох, астроном Леонід Шульман, біологи Михайло Голубець, Микола Бідзіля, Ярослав Мовчан, соціолог Володимир Паніотто...

Отже, ідейно-організаційним ядром Народного Руху України була науково-технічна і творча інтелігенція, тому делегати Установчого з’їзду визнали, що Рух може розраховувати на підтримку більшості лише серед інтелігенції.

І хоча серед тих, хто прийшов у Рух, були люди різних соціальних верств, різних світоглядних позицій і політичних орієнтацій, бо це громадсько-політичне об’єднання було на той час єдиною силою, яка прагнула замінити збанкрутілу комуністичну партійно-радянську систему, проте цей державотворчий народний здвиг започаткувала, організувала і повела наукова і творча інтелігенція. Організаційні витоки Народного Руху України криються в Спілці письменників України та в академічному середовищі, а саме в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка АН України, де була створена вже восени 1988 року ініціативна група на чолі з вченим-літературознавцем, тодішнім секретарем парторганізації інституту В’ячеславом Брюховецьким та недавнім секретарем парторганізації інституту Віталієм Дончиком.

...Пригадую, якось пізнього вечора наприкінці літа чи то вже у вересні 1988 року Іван Драч запросив мене прогулятися біля пам’ятника Тарасу Шевченку, що височіє перед Київським університетом його імені. Моросив теплий дощик, але ми не звертали на нього уваги. Іван Драч розповідав про нещодавню спільну поїздку з латиським поетом Янісом Петерсом і литовським поетом Альгімантасом Балтакісом, про їхні впевнені надії щодо створення в їхніх республіках народних фронтів, про плани щодо згуртування всіх творчих спілок задля організації інтелектуально потужної громадсько-політичної сили.

– Я думаю, що і нам пора подумати над проведенням чи то пленуму творчих спілок, чи то загальних зборів бодай київської інтелігенції. Я як голова Київської організації Спілки письменників зможу підняти на цю справу нашу київську письменницьку громаду, а як Інститут літератури? – запитав Іван Драч. Я запевнив його, що інститут, переважна більшість наукових співробітників підтримає цю справу.

“Тоді залишається нам, — продовжив Іван Федорович, — якось вийти на завод “Арсенал”, заручитися підтримкою робітництва”.

Мине кілька місяців, і я з радістю побачу на зборах київських письменників в листопаді 1988 року, як працівник заводу “Електромаш” О. Кулик вручає Іванові Драчу багатосторінкові списки київського робітництва, яке підтримувало ідею створення Народного Фронту боротьби за перебудову і пропонувало обрати головою ініціативної групи Івана Драча, якого “всі знають, за ним підуть, як за прапором”.

Були зустрічі й розмови про створення громадської організації на квартирі Віктора Терена, була чи не перша організаційна нарада в Ірпінському будинку творчості, а саме в шостому корпусі в кімнаті Анатолія Шевченка, в якій взяли участь В’ячеслав Брюховецький, Віктор Терен, Віталій Дончик, Олександр Божко, Анатолій Шевченко, Сергій Гречанюк, Станіслав Тельнюк, Григорій Клочек, Юрій Цеков, Михайло Слабошпицький, Ігор Малишевський, Олександр Лук’яненко...

Про ідею створення Народного Руху вголос публічно чи не вперше сказав на партійних зборах Спілки письменників України 1 листопада 1988 р. письменник Віктор Терен, якому, як членові КПРС, на нараді в Будинку творчості письменників у Ірпіні було доручено цю ідею оприлюднити.

Віктор Терен у цьому виступі проголосив: “Ми створимо ініціативну групу Руху, ми вже тут багато думали, зважували на все, але вихід тут може бути лише один – Україні потрібний Народний Рух. Ініціативна група мусить виробити проект спільної програми Народного Руху за перебудову, і той проект можна буде потім обговорити, доповнити і розширити на спілчанських форумах, на об’єднаному пленумі творчих спілок, надрукувати в республіканській пресі”[4].

Після виступу Віктора Терена, який був гаряче схвалений оплесками, ідею створення такого ж, як у Прибалтиці, громадсько-політичного руху підтримали Павло Мовчан, Петро Осадчук...

Партійні збори проголосували за створення ініціативної групи Руху і обрали до складу парткому майбутніх активних діячів та розробників Програми НРУ, Статуту Івана Драча, Дмитра Павличка, Сергія Гречанюка, Сергія Плачинду, Станіслава Тельнюка, Володимира Маняка...

І ось ця перша, обрана на письменницьких партійних зборах ініціативна група зібралася 23 листопада 1988 року в Спілці письменників України. На цих зборах головували Павло Мовчан і Віктор Терен. Ми, члени ініціативної групи Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України числом чоловік п’ятнадцять, прибули на ці збори київських письменників із порядком денним “Про створення ініціативної групи Народного Руху України за перебудову”. Як заявив у своєму виступі на цих зборах київських письменників Віталій Дончик, науковий колектив Інституту літератури підтримує цю ідею, бо необхідність Народного Руху випливає “з самої суті революційної перебудови”.

Головуючий на зборах Павло Мовчан у передньому слові наголосив: “Переконаний, що це треба робити негайно, бо ми й так відстали в перебудові порівняно з іншими регіонами України. Назріли всі передумови створення й на Україні організації, яка б очолила процес перебудови. Очікування було б просто незрозумілим. На нас дивляться інші республіки, чекають, коли, нарешті, Україна прокинеться”[5].

Я також виступив на цих зборах, оскільки представляв як заступник директора (директор під тиском керівництва Академії наук і відділу науки ЦК Компартії України відсторонився від цих процесів) керівництво інституту:

“Справді, нам час ставати народом. І я теж вважаю необхідним створення Народного Руху – організації, яка б діяла в межах Конституції. Ми повинні створити дуже авторитетну і всебічно компетентну ініціативну групу, яка б зайнялася виробленням програми... Це питання треба висвітлити в пресі, мінімум – на сторінках “Літературної України”[6].

Одноголосно письменниками і науковцями була ухвалена резолюція:

“1. Створити ініціативну групу Руху в складі: І Драч (голова), Д. Павличко (керівник координаційного центру), С. Тельнюк (голова редакційної комісії), М. Слабошпицький (відповідальний за випуск бюлетеня), В. Терен (відповідальний за зв’язки з молоддю та підприємствами), П. Мовчан (зв’язки з газетою “Літературна Україна” та іншими засобами масової інформації), В. Яременко (зв’язки з університетом), В. Брюховецький (Інститут літератури), а також А. Погрібний, І. Ющук, В. Дончик, І. Дзюба, В. Гмир, О. Божко, Г. Сивокінь.

2. Доручити ініціативній групі створити проект Програми Народного Руху за перебудову.

Голова зборів П. Мовчан

За секретаря В. Терен”[7]

Саме вони, академічні вчені В’ячеслав Брюховецький і Віталій Дончик та їхні однодумці з Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка разом із письменниками, передусім Іваном Драчем, Дмитром Павличком, Віктором Тереном, Сергієм Гречанюком, Петром Осадчуком, Юрієм Мушкетиком, Станіславом Тельнюком, Павлом Мовчаном, Борисом Рогозою, Володимиром Маняком, Юрієм Цековим були ініціаторами і мозковим ядром, в якому народилася і сформувалася ідея і план створення альтернативної КПРС громадсько-політичної організації.

Слід наголосити, перше нелегальне організаційне засідання, присвячене створенню громадсько-політичної організації на зразок польської “Солідарності” та литовського “Саюдіса”, відбулося з ініціативи голови Київської письменницької організації Івана Драча, на яку були запрошені вчені Академії наук України В’ячеслав Брюховецький, Віталій Дончик, Микола Жулинський, Юрій Цеков та письменники Сергій Гречанюк, Станіслав Тельнюк і Володимир Маняк. Згодом, в березні 1989 року, вчені-літературознавці були обрані до Координаційної ради Народного Руху України м. Києва, головою якої було обрано доктора філософських наук з Інституту філософії АН України Мирослава Поповича.

Отож, передусім академічна ініціативна група під керівництвом завідувача відділу історії української літератури, доктора філологічних наук Віталія Дончика і розпочала розробляти проект Програми і Статуту майбутнього Руху в співпраці з письменниками. Перший проект цієї Програми та Статуту підготували вчені-літературознавці В’ячеслав Брюховецький і Віталій Дончик, письменники Петро Осадчук і Віктор Терен. До них долучалися співробітники Інституту літератури та письменники Юрій Цеков, Наталія Мазепа, Володимир Мельник, Юрій Ковалів, Володимир Моренець, Іван Драч, Дмитро Павличко, Іван Дзюба, Василь Яременко, Юрій Мушкетик, Павло Мовчан, Володимир Яворівський, Анатолій Шевченко, Олександр Лук’яненко, Михайло Слабошпицький, Сергій Гречанюк, Григорій Клочек, Станіслав Тельнюк, Ігор Малишевський, Володимир Маняк... Звісно, залучаючи до цієї роботи як консультантів професіоналів із-поза академічного і письменницького кола.

Володимир Яворівський: “Що ми за народ такий?!”

...Ніколи не забуду того вечірнього, у понеділок, 30 січня 1989 року о 18-тій годині, (важило, щоб ці збори не відбулися в робочий час), засідання загальних зборів наукового колективу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України, на які було винесено обговорення “Проекту Програми Народного руху України для сприяння перебудові” і Статуту. Про ці збори та про порядок денний стало відомо всім партійним органам - райкому партії, міському, ЦК. Їхні представники вже товклися в невеличкому залі засідань Інституту літератури - їх ледве вдалося розмістити. Зачитати текст Програми і Статуту майбутньої громадсько-політичної організації вирішено долучити моєму аспірантові, колишньому радіожурналісту Сергію Іванюку.

Такого бурхливого обговорення, таких гарячих дебатів, емоційних збурень і пристрастей цей зал ще ніколи не бачив. Представник ЦК компартії, кандидат філософських наук Микола Шульга, нині відомий вчений-соціолог, наполягав на відміні цих зборів, оскільки в цьому документі – в Програмі Руху – проігноровано керівну роль компартії.

Нарешті голосування: лише один – проти (“Я змушений голосувати проти”, – скаже згодом директор Інституту літератури Ігор Дзеверін), троє – утрималися, всі інші, понад 100 співробітників Інституту – за).

На другий день вранці, у вівторок 31 січня, представники Інституту літератури прибули до Будинку кіно, де зібралися київські письменники і уповноважений від Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка АН України В’ячеслав Брюховецький оприлюднив прийняту на зборах наукового колективу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка резолюцію з повною підтримкою проекту Програми і Статуту Народного Руху України за перебудову. Отже, колектив Інституту літератури 30 січня, а Київська письменницька організація Спілки письменників України 31 січня 1989 року затвердили проект Програми і Статуту Народного руху України за перебудову.

І лише 14 лютого 1989 року, коли на запрошення Леоніда Кравчука до його кабінету прибули Іван Драч, Дмитро Павличко, В’ячеслав Брюховецький та головний редактор “Літературної України” Борис Рогоза, партійна влада в особі Леоніда Макаровича дає дозвіл на друкування в органі Спілки письменників України проекту Програми і Статуту Народного руху за перебудову.

Робота над вдосконаленням проекту Програми Руху продовжилася в друкарні “Київської правди”, куди 15 лютого 1989 року прибули напередодні виходу в світ “Літературної України” тиражем 100 тисяч примірників голова робочої групи з створення Програми Віталій Дончик, В’ячеслав Брюховецький, Іван Драч, Дмитро Павличко, Борис Олійник, Борис Рогоза, Василь Плющ. Унаслідок цього, уже остаточного перед опублікуванням редагування, зважаючи на присутність та “редагування” секретаря парткому Спілки письменників України Бориса Олійника, в Програмі Руху проглядалася лінія на заявлення лояльності до тодішнього режиму, зокрема, щодо побудови стосунків з іншими республіками Союзу РСР на основі нового Союзного Договору. Адже без цих компромісних положень навряд чи вдалося б оприлюднити цю основоположну рухівську програму. Правда, теза про новий Союзний договір з’явилася в Програмі пізніше, внаслідок обговорення та ухвалення її на Установчому з’їзді НРУ.

...Завідувач ідеологічного відділу ЦК Компартії України Леонід Кравчук всі три дні роботи з’їзду Руху перебував у залі і знав, що його виступ будуть слухати тисячі людей, які стоять біля Палацу культури Політехнічного інституту. Тому ще раз наголосить: “Щоб ми прийшли до суверенної України без будь-якої регламентації і обмежень (*оплески*), але щоб наша державна українська була справді державною (*оплески*), але щоб ця мова, велика мова великого народу, щоб ніхто з присутніх на території інших народів і словом не міг сказати, і в думці не міг подумати, що це мова утверджується за рахунок інших”[8].

Леонід Кравчук знає, що в залі домінують представники легалізованих і новопосталих, але вже чисельних громадських організацій — Товариства української мови імені Т. Г. Шевченка, “Меморіалу”, Української асоціації захисту історичного середовища, Української Гельсінської спілки, “Зеленого світу”, “Спадщини”, Української асоціації незалежної творчої інтелігенції, Української народно-демократичної ліги, члени національно-культурних товариств: єврейського, російського, польського, вірменського, кримськотатарського, грецького, молдавського, угорського, болгарського, гагаузького, представники всіх творчих спілок, релігійних конфесій.

А головне, депутат Верховної Ради України Леонід Кравчук, звісно, зауважив, що в зачитаному завідувачем відділу Інституту літератури ім. Т. Г. Шевченка АН України Віталієм Дончиком проекті Програми Народного руху України за перебудову головною метою діяльності Руху є “створення суверенної української держави, яка будуватиме свої стосунки з іншими республіками СРСР на підставі оновленого Союзного Договору”.

На той час заявлена в Програмі НРУ за перебудову ціль “сприяти розвитку національно-державного будівництва, скерованого на перетворення Української РСР в демократичну правову державу” і мирним, демократичним шляхом виборювати незалежність України хай і в рівноправному союзі з іншими республіками СРСР для компартії було оптимальним рішенням із метою уникнення революційної конфронтації в республіці. Та головне, що силового протистояння з комуністичним тоталітарним режимом намагалися уникнути творці, засновники Руху, прикриваючи свої справжні цілі перебудовними гаслами, формуючи свою програму перебудови українського суспільства, яка в основних своїх положеннях була альтернативною до політики КПРС.

...Незважаючи на агресивну протидію комуно-соціалістичних сил, передусім у Верховній Раді депутатської групи “239”, програма Народного Руху України повільно, але поступово реалізовувалася. Згадаймо, Установчий з’їзд НРУ ухвалив багато надзвичайно важливих для відновлення і утвердження незалежності України рішень. Особливе значення для виборення політичної незалежності України була резолюція про економічну самостійність УРСР. Визначалися перспективні завдання: створення в Україні власної фінансово-кредитної системи, Українського національного банку, власної грошової одиниці – на цих пріоритетах наголосив у своєму виступі професор М. Швайка. По суті, з’їзд Руху розгорнув комплексну програму національного відродження української нації, її державності. До складу цієї програми увійшли такі розділи, як “Держава і суспільство”, “Права людини. Права народу”, “Економіка”, “Екологія”, “Національне питання”, “Мова. Наука. Культура”, “Етика”, “Релігія”, “Охорона здоров’я. Спорт”.

Урочисто й піднесено...

Установчий з’їзд прийняв звернення до робітників і селян України, до українців, що живуть у Союзі за межами України, до українців, що проживають на території Української РСР і обрали своєю рідною мовою мову російську, проти антисемітизму, до російського населення України, до всіх неукраїнців в Україні, підтримав проект Закону про мови в Українській РСР, але наголосив: “Закон може бути досконалішим, — він не буде до кінця справедливим, допоки в ньому не буде сказано, що українська мова на території Української РСР є мовою міжнаціонального спілкування”.

Делегати з’їзду проголосували за визнання національною символікою України синьо-жовтого прапора і тризуба.

По суті, найголовніші проблеми, які поставали перед Україною на шляху до державної самостійності, були порушені на з’їзді НРУ і увійшли до ухвалених з’їздом документів. Слід згадати ще й про ті ідеї, ті пропозиції, які порушувалися, дискутувалися делегатами: про необхідність прийняття нової Конституції УРСР, про Конституційний суд, про роздержавлення, про закриття ЧАЕС, про відміну ст. 6 в Конституції про керівну роль КПРС, про державний статус української мови... Ці та інші пропозиції та вимоги будуть розглядатися і знаходитимуть своє вирішення в наступні роки й десятиліття.

Головне, чого прагнули рухівці – делегати Установчого з’їзду, активісти НРУ – це досягнення політичної незалежності України завдяки єднанню всіх етносів і демократичних сил в боротьбі за політичну і економічну самостійність республіки. І це сталося через три роки – 1 грудня 1991 року, коли майже 93 відсотки голосів було подано на референдумі за незалежність. А отже, за рухівські ідеї, які здобулися на всенародну підтримку.

Роль Народного Руху України як громадсько-політичної організації визначальна у відродженні державності України, набутті нею статусу незалежної, суверенної держави та у визначенні шляхів соціально-економічного розвитку та європейської інтеграції України.

Створення Народного Руху України – подія істинно історична, завдяки якій український народ заявив про себе як державотворча нація. Рухом українці утвердили своє невід’ємне право на гідне майбутнє української нації. Народний рух України, в якому визначальну організаційну і програмотворчу роль відіграла науково-технічна і творча еліта, став головним рушієм демонтажу збанкрутілого комуністичного режиму та очолив процес національно-демократичного відродження та суверенізації України.

---

[1] Гайдуцький П. І. Я завжди з Україною! Л. Кучма. – К.: ДКС Центр, 2018. – С. 33.

[2] Три дні вересня вісімдесят дев’ятого. Матеріали Установчого з’їзду Народного руху України за перебудову. Київ. 2000. – С. 101.

[3] Там же. – С. 310.

[4] Ковтун В. Історія Народного Руху України. – С. 58.

[5] Там же. – С. 58.

[6] Там же. – С. 58–59.

[7] Там же. – С. 59.

[8] Три дні вересня вісімдесят дев’ятого. – С. 264.

“До нас повертається Пилип Орлик, зі своїми думками, мріями, пристрастями, непереборною жагою свободи”.

Перо проти меча: тріумф і трагедія Пилипа Орлика

Наталія ДЗЮБЕНКО-МЕЙС

Про Пилипа Орлика довго говорили переважно з трагедійною ноткою жалю, мовляв, після поразки Мазепи гетьману довелося поневірятися у вигнанні, де потерпав від безгрошів’я, зраджений усіма. Переслідуваний царськими нишпорками, гнаний європейськими дворами. Позбавлений вітчизни, родини. Безправний політичний емігрант, затиснутий у лещата злиднів і безвиході. Та й гетьман з нього абиякий – всього один безславний визвольний похід, а все подальше життя – написання листів, прокламацій, звернень до урядів, монархів.

Перо проти меча. Книга проти московитських фортець.

Нерівні сили. Марна боротьба.

А ще образ лютого ката, зарізяки і убивці з поеми О. Пушкіна “Полтава” – масивна постать звіра, крючкуватий ніс. Втім, справедливості ради треба відзначити, що навіть прославлене промосковське “нашевсьо” не змогло стерти з історичної пам’яті нащадків справжній образ Пилипа Орлика – блискучого аристократа, благородної витонченої людини, одного з найосвіченіших людей свого часу. Воїна, інтелектуала, мислителя, поета, державника. Незламного борця і провидця, який зумів випередити свій час і повернутися до нас героєм і переможцем. Тим, чий внесок у постання і розвиток української державності є основоположним, фундаментальним і неоціненним. Пилип Орлик – провісник незалежної, модерної, демократичної України, архітектор її нинішніх і майбутніх правових, економічних, духовних, культурних вимірів. А ще приклад людини-патріота, яка у безнадійних обставинах кинула виклик імперському московському спруту. Це була довга і затяжна боротьба, яка не припинилася навіть по смерті основних персонажів цієї історії. Та час завжди на боці людей Слова. Імперії гинуть, фортеці падають, Слово торжествує. І ось після понад 300-літнього забуття до нас повертається Пилип Орлик, зі своїми думками, мріями, пристрастями, непереборною жагою свободи, а ще зі своїми застереженнями, які для нас як ніколи актуальні, бо у цьому історичному свічаді багато що видно виразніше, проявляються витоки наших негараздів, наших бід. І коли ми замислюємося над майбутнім нашої державності, слово Пилипа Орлика, його життя і діяльність дають нам чіткі орієнтири нашого поступу. Аби не збитися на цивілізаційні манівці, не спокуситися легкими шляхами, не піддатися на улещування давнього і не приховуваного ворога.

І це не сліпа реакція на прибуття в Україну із Швеції латинського оригіналу нашої першої Конституції, укладеної уславленим гетьманом, хоч подія ця визначна. Потреба заново осмислити спадщину Пилипа Орлика назріла давно. Я знаю, як на зорі незалежності українські науковці по крихті визбирували відомості про нього. Я сама підготувала до друку чимало публікацій у парламентській газеті “Голос України”. Зараз розумію, що в них було більше легенд і міфів, аніж історичних фактів. Але постать вабила своєю таємничістю, тож пошук розпочався. Тоді ж у ЗМІ йшла запальна дискусія про те, правдиві відомості про Конституцію Пилипа Орлика чи її сфальшували занадто завзяті “патріотичні” персонажі. Навіть зараз українська Вікіпедія ще сумнівається в її автентичності. А ще тоді народилася байка, що знаменитий французький аеропорт Орлі буцімто названо на честь відомого французького генерала, сина Пилипа Орлика Григорія. З’ясувалося, що назва ця давня. Але легенда була красивою, тож вигадка продовжила жити уже як доконаний факт. Не описуватиму, аби не роздмухувати чиюсь нездорову уяву про інші, підліші вигадки, привнесені російськими псевдоісториками, для яких усі, хто пов’язаний з постаттю Івана Мазепи, – злочинці і зрадники.

За роки незалежності образ Пилипа Орлика пережив своєрідну трансформацію. Нововідкриті джерельні матеріали дають нам змогу переосмислити життєвий подвиг українського гетьмана-емігранта. І з’ясувалося, що його ідеї мають нині для нас, сущих, надзвичайне, якщо не основоположне значення. Йдеться не лише про його Конституцію – “Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького”, а й про його поетичні твори, чималу епістолярну спадщину і, звичайно ж, про його знаменитий “Діярій подорожньому” – багатотомне видання, над перекладом якого нині напружено працює український дослідник і історик Олександр Алфьоров.

Отже, чим для нас важлива ця постать? Так, звісно, ми можемо пишатися самим фактом створення українською політичною думкою чи не найпершої конституції – суспільного договору, який визначав права і обов’язки різних верств населення, вперше розділяв судову, виконавчу і законодавчу гілки влади, ставив чіткі межі проявам корупції у тогочасному суспільстві, забезпечував соціальні гарантії уразливим верствам. Та найголовніше, що у його Конституції і в його епістолярній спадщині закладена ідеологія незалежної держави – України, сконденсована у лозунгові “Армія, мова, віра”. Цей документ загальними принципами спрямований у майбутнє, в коло європейських народів. Загальновідомо, скільки енергії доклав Пилип Орлик, а потім і його син Григорій для створення сильної європейської коаліції, без якої, в цьому Пилип Орлик був переконаний, неможлива незалежність, українська незалежність. Тому він ніколи не припиняв пошуки підтримки у різних європейських держав (Франції, Великої Британії, Речі Посполитої, Ватикану, Саксонії, Пруссії та інших), неодноразово порушував питання про допомогу в справі відновлення української державності, продовжував бомбардувати французьких, польських, шведських і османських політичних діячів маніфестами про недолю України та разом із сином Григорієм планувати кроки, спрямовані на звільнення вітчизни від московського ярма.

Гетьманська булава

Загалом, ідучи слідами Пилипа Орлика, дослідника щоразу пронизує якесь почуття історичного дежавю, настільки актуальними є ті проблеми, над якими бився він, перешкоди, які він намагався здолати. Перша з них – повернення українського православ’я під омофор материнської Константинопольської церкви. Це перша стаття Конституції. І це питання ніколи не випадало з поля зору біженця. В неймовірній матеріальній скруті, він все ж докладає всіх зусиль, аби приймати константинопольське високе духовенство, для чого закладає навіть свої гетьманські регалії.

Він завзято і небезуспішно бореться за визволення бранців з московського полону, для чого задіює всі дипломатичні канали.

Орлик постійно тримає в полі зору кримський напрямок, при кожній нагоді наголошуючи на важливості зв’язків Кримського Ханства і України, навіть попри те, що саме зрада кримських татар призвела до поразки у його єдиному військовому поході під Білою Церквою.

На початку 1711 року Пилип Орлик уклав з Кримським ханом Кайрський договір про оборонно-наступальний військовий союз і розпочав спільний похід запорожців, буджацьких татар, шведів і поляків проти московитів в Україні. Шведський король брав на себе зобов’язання вести війну доти, поки Україна не буде визволена від московського панування, а османи і татари обіцяли свою допомогу у цій боротьбі.

Пилип Орлик добре підготувався до походу, в який 12 лютого вирушив з Бендер, перейшовши кордон поблизу Рашкова. Він розсилав листи-універсали, в яких закликав до повстання народу проти влади московського царя. Населення підтримало Орлика, і один за одним міста Правобережжя переходили під владу гетьмана. Людність була нажахана правлінням московської влади. Ще не вичахли попелища Батурина. На початку лютого 1711 р. козацькі війська на чолі з гетьманом вже розташовувалися біля Немирова. Пилип Орлик також надіслав листа із закликом до боротьби гетьману Лівобережжя Івану Скоропадському, що дуже налякало московський уряд і Петра І.

Проти полків Пилипа Орлика виступило військо під командуванням генерального осавула Григорія Бутовича, яке було розбите в бою під Лисянкою. Гетьмана підтримав повсталий український народ.

У березні 1711 року об’єднані війська під командуванням Пилипа Орлика підійшли до добре укріпленої Білої Церкви, де перебував московський гарнізон. Розпочалася безуспішна облога міста. Бо через брак провіанту, наближення весняної повені та підхід нових московських загонів, татарські війська зрадили гетьмана та почали тікати на південь, беручи дорогою великий ясир. Правобережні козаки, що раніше приєдналися до Орлика, довідавшись про звірства татар, кинулись рятувати свої родини. Таким чином з 16-ти тисяч українського війська в Пилипа Орлика залишилося лише 3 тисячі, з якими гетьман вимушений був відійти до Бендер.

У квітні 1712 року Османська імперія підписала договір з Московією: Лівобережжя з Києвом та його передмістям лишалося за Московською державою. Ратифікація Прутського договору в такому вигляді стала тяжким ударом для Орлика та його сподвижників. Адже Україна залишалася розділеною, над Лівобережжям продовжувала панувати Москва. А через два роки, у квітні 1714 року, Османська імперія та Річ Посполита уклали договір, за яким Правобережна Україна залишалася за Річчю Посполитою. Так вперше Пилип Орлик і його соратники зіткнулися з лукавством європейських правителів. Сю чашу йому доведеться випити сповна.

А для Пилипа Орлика розпочалися тернисті дороги вигнання. І боротьба, аналогів якої немає в європейській історії. Про цей період прийнято писати як про нещасливий період гетьмана-вигнанця, період зрад, невдач, суцільних принижень.

Історія розставила все по своїх місцях. Переконана: це був період наших перших перемог над кривавим московським Мордором. Сама поява знаменитого двору Пилипа Орлика у блискучих європейських столицях засвідчила серйозність українських державницьких устремлінь. Сама діяльність гетьмана засвідчила моральну і духовну потугу народу до свободи і незалежності. Вона дасть свої плоди в майбутньому.

Не випадково у часи постання УНР з’явилася перша книга про Пилипа Орлика Василя Різниченка (дослідника, закатованого потім більшовиками), в якій він вперше детально прописує уроки від Пилипа Орлика і ставить питання про європейський вибір України. Про неминучість війни з Росією, яку може зупинити потужна коаліція європейських держав. Українське питання знову виходить на перший план міжнародної дипломатії, а звернення до історії Пилипа Орлика чітко засвідчує, що боротьба буде довгою і затяжною...

Перші відвідувачі виставки “Раритети Української Козацької держави – Гетьманщини XVII–XVIII ст. до 30-річчя Незалежності України” в Національному заповіднику “Софія Київська”

Патріарше Варфоломію, благословіть Україну!

Василь ЧЕПУРНИЙ

Це буде історичний візит, недарма ж так біснується московська церква – візит Вселенського патріарха, Архієпископа Константинопольського Варфоломія I в Україну з нагоди 30-ї річниці Незалежності нашої держави. Духовний лідер 300 мільйонів православних світу прибуде в Золотоверхий Київ, щоб засвідчити любов і повагу до України, щоб нагадати нетямущим і забудькуватим, хто ж хрестив Русь. А це були греки, які й сьогодні на чолі православного світу.

Патріарх Варфоломій – насправді унікальна особистість сьогоднішнього світу, і лише скромність та необхідність дещо промовчувати з огляду на місцезнаходження Вселенського патріарха – у мусульманській Туреччині – не надає патріарху Варфоломію того ореолу слави, яким заслужено користувався Папа Римський Іван Павло II і з яким цілком можна порівняти Константинопольського патріарха. Папам Римським легше – вони, хоч і формально, глави держави Ватикан і вільні у своїх діях. А Вселенський патріарх мусить бути чиновником Турецької держави і повсякчас оглядатися на владу. Ту владу, яка, нагадаю, віддала православний собор святої Софії під чергову мечеть...

Тим паче нам, українцям, треба цінувати мужній крок патріарха Варфоломія, який пішов наперекір агресивній московській церкві, що понад 30 років дурить світ церковним розколом в Україні та стає струнко перед московським правителем і, власне, є філією російської спецслужби. Патріарх визнав Українську церкву незалежною чи погрецьки автокефальною, і це стало несподіваним ударом по імперіалістичних планах Путіна і його агресивної компанії. Тому й організовує російський олігарх Новинський так звані хресні ходи проти візиту Вселенського патріарха. Так звані, бо Христос там, де любов, а про яку любов від московитів йдеться, якщо вони главу православного світу називають антихристом? Не свого московського Кіріла, що торгував тютюном і вином та все життя служить КГБ-ФСБ, а того патріарха, предки якого хрестили Україну-Русь.

...Коли понад тридцять років тому ми починали відродження української церкви і було нас, говорячи словами Василя Стуса, щопта, а все і всі навколо були проти, – нас надихали слова першого українського патріарха Мстислава Скрипника: “Святий Дух недостаюче доповнює, а немічне зміцнює”. І він мав рацію – сьогодні українська церква в числі визнаних 15 автокефальних православних церков, а наш митрополит Епіфаній служить із патріархами Константинопольським та Олександрійським, що є відповідно першим та другим по честі у всеправославному світі.

Тож ми, українці, будемо вітати візит патріарха Варфоломія! А кому не подобається – хай їдуть у Данілов монастир! Бажано назавжди.

Предстоятель ПЦУ відвідав батьківський дім Патріарха Варфоломія та урочистий концерт на честь ювілею

13 серпня 2021 року на запрошення Вселенського Патріарха Варфоломія Митрополит Київський і всієї України Епіфаній та супроводжуючі його особи відвідали батьківський дім Патріарха в селі Агіос Теодорос на острові Імврос.

Патріарх гостинно прийняв Блаженнійшого владику, розповів про історію своєї родини та показав музей, який він облаштував у приміщенні, де колись був магазин його батька. Також Його Всесвятість познайомив гостей з України з рідним братом і його родиною.

Предстоятель ПЦУ подарував Патріарху Варфоломію український переклад його біографії, підготовленої дияконом Іоаном Хріссавгісом, який зробило видавництво “Дух і Літера”. Презентація видання відбулася 11 червня в Митрополичому домі.

Завершився насичений подіями день концертом грецьких і турецьких народних і авторських пісень на відкритому повітрі в одній з найвищих точок острова Імврос на честь патріаршого ювілею.

Прес-служба Київської Митрополії Української Православної Церкви (ПЦУ)

Нові лавреати премії Юрія Федьковича – авангард «Просвіти»

Світлана МАСЛОВСЬКА, в. о. голови Чернівецького обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Тараса Шевченка

8 серпня в Чернівцях біля пам’ятника Юрію Федьковичу вшанували Буковинського Кобзаря з нагоди його 187-річчя з дня народження та вручили дипломи і літературно-мистецьку премію його імені, заснованої Чернівецьким обласним об’єднанням ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка.

Про Буковинського велета духу і слова мовив ректор Чернівецького Національного університету (ЧНУ) імені Ю. Федьковича Роман Петришин.

На таланті літератора-просвітянина, волелюбних прагненнях соборника – з когорти найталановитіших українських письменників, який змальовував долі селян-гуцулів, оспівував їхні високі моральні якості, захопленні фольклористикою, його боротьбі з москвофільством наголошували модератор зібрання, старший науковий співробітник Чернівецького меморіалу-музею імені Ю. Федьковича Володимир Затуловський, професор ЧНУ Володимир Антофійчук, народний артист України, професор ЧНУ Іван Дерда, голова Глибоцької “Просвіти”, літераторка Олександра Возняк, депутат Чернівецької міської ради, співзасновник премії імені Ю. Федьковича Олексій Каспрук, в. о. голови Чернівецької обласної “Просвіти” Світлана Масловська.

Заворожено слухали поезію славного земляка, насичену народним духом і багатством розмаїтого українського слова у читанні студенток ЧНУ Ольги Коваль та Ксенії Попової.

Найурочистіша мить – вручення дипломів та премій лавреатам-просвітянам. Цієї відзнаки цьогоріч удостоєні: Володимир Антофійчук, Іван Дерда, Олександра Возняк, Марія Пелех (відповідальний секретар обласного об’єднання ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка), Світлана Горбан (начальник відділу освіти, молоді та спорту Путильської територіальної громади).

Нинішній склад лавреатів – авангард Буковинської “Просвіти”, для яких дипломи – імпульс до творення нових проєктів із популяризації імені Юрія Федьковича. Бо Буковинський Соловій наразі ще недопрочитаний, недооцінений, недопізнаний. Пропагуючи його творчість – це продовження великої справи Федьковича – українізація Буковини. Аби, як писав наш народний поет, “Щоб не було запізно”...

«Духовна велич: меморії видатних українців. Наукова реставрація»

До 30-річчя Незалежності України Національний науково-дослідний реставраційний центр України за підтримки Українського культурного фонду представляє виставковий проєкт “Духовна велич: меморії видатних українців. Наукова реставрація”, присвячений історичним постатям минулого.

Виставка відкрилася 17 серпня 2021 року в Києві, в Національному музеї Тараса Шевченка.

Ця новаторська виставка-публікація репрезентує відреставровані фахівцями Реставраційного центру музейні раритети, пов’язані з життям і діяльністю визначних українців, які впродовж XVIII–XX ст. відігравали вирішальну роль в історії та культурі України. На виставці представлено 180 предметів з 40 музеїв, заповідників, галерей України та інших закладів культури.

Перед відвідувачами постає цілісний у своїй розмаїтості світ речей та творів, що слугували непересічним особистостям: державникам, вченим, письменникам, художникам, акторам, композиторам, громадсько-політичним діячам – Івану Мазепі, Петру Калнишевському, Івану Скоропадському, Петру Могилі, Андрею Шептицькому, Тарасу Шевченку, Івану Котляревському, Марку Вовчку, Панасу Мирному, Лесі Українці, Івану Франку, Михайлу Грушевському, Ользі Кобилянській, Богдану Лепкому, Максиму Рильському, Павлу Тичині, Миколі Леонтовичу, Сергію Васильківському, Марії Заньковецькій, Івану Козловському, Симону Петлюрі, Катерині Білокур та багатьом іншим.

Представлені в експозиції музейні предмети – особисті речі, живописні й графічні твори митців, документальні пам’ятки, світлини, прижиттєві видання, нотні записи, меблі, книги з особистих бібліотек, одяг, предмети домашнього вжитку, – маючи свою художню виразність та історичну цінність, несуть енергетику людини, якій вони належали.

Час позначився на кожному з цих предметів, що потребували пильної уваги та допомоги художників-реставраторів, фаховий рівень яких є надзвичайно високим. Особливе місце серед меморіальних речей посідають портрет Т. Шевченка роботи художника І. Рєпіна (1888 р.); скринька (XIX ст.), яку з Італії до Санкт-Петербурга привіз художник К. Брюллов та згодом подарував її своєму учневі – Тарасу Шевченку; кабінетний стіл (XIX ст.), за яким у Вінниці працював Симон Петлюра; вінок – подарунок М. Грушевському від Наукового товариства імені Шевченка у Львові (1926 р.); портсигар, що належав Г. Квітці-Основ’яненку (XIX ст.) тощо.

Неабияке зацікавлення викликають ікона “Св. Миколай Чудотворець” (поч. XVIII ст.) з іконостаса Богоявленського собору, зведеного на замовлення та коштом І. Мазепи; Требник (1646 р.), упорядкований та виданий П. Могилою; “Євангеліє” останнього гетьмана України П. Калнишевського (1758 р.), яке він подарував Свято-Троїцькій церкві в селі Пустовійтівка на Сумщині; булава гетьманська (XVI–XVII ст.) з колекції В. Тарновського; Універсал гетьмана І. Скоропадського (1710 р.).

Оригінальна дизайнерська ідея показу цих унікальних речей об’єднує в єдину композицію експонати, створені з різних матеріалів та технік виконання, й, разом з тим, візуально виокремлює кожний твір в експозиційному просторі.

Експозиція виставки – цікава й змістовна, адже, окрім відреставрованих культурних цінностей Музейного фонду України, на ній представлені світлини та документи, реставраційна документація, відеофільм, тексти наукових повідомлень, коментарі, фотоматеріали.

Куратор виставкового проєкту – Михайло Білошицький, художник-реставратор станкового олійного живопису вищої кваліфікаційної категорії Національного науково-дослідного реставраційного центру України.

Власн. інф.

“Уже сім років подумки прошу пробачення в батьків, на чиї могили приїздила за цей час лише кілька разів”.

Свої: як підпирали українське небо над Луганщиною

Олена БОНДАРЕНКО

“Україну зберігали в Луганську часто всупереч, а не завдяки державним інститутам...”

Моя співрозмовниця – **Валентина Лєснова**, кандидатка філологічних наук, доцентка кафедри української філології та загального мовознавства Луганського національного університету імені Тараса Шевченка (м. Старобільськ).

Одна з упорядниць словника українських східнослобожанських говірок та двох хрестоматій діалектних текстів зі Східної Слобожанщини. Організаторка чималої низки соціальних проєктів, серед яких – ініційований учнями Станиці Луганської флешмоб “Шануймо рідну мову” (2017), Луганський обласний історико-літературний конкурс “В дитинстві відкриваєш материк, котрий назветься потім – Батьківщина” (2017), а також численних заходів для популяризації та підтримки рідної мови й культури.

Волонтерка в соціальному проєкті “Книги, що говорять” (створення аудіокниг для дітей з вадами зору).

Одна з відповідальних редакторок унікальної збірки діалектних текстів про український борщ, яка ввійшла до списку кращих книг 2019 року за версією українського ПЕН...

“У далекому 1981-му в зросійщеному Алчевську я свідомо обрала собі фах української філологині...”, – так говорить про себе пані Валентина в інтерв’ю для “Радіо Культура”, що згодом увійшло до відомої книги Галини Дацюк “Одна з нас”.

Людина-світло, біля котрої хочеться бути, з якою хочеться говорити й говорити, тішачись її щирістю, любов’ю до світу й до України...

– Пані Валентино, колись мені – на той час голові Луганського Руху – не раз доводилось організовувати поїздки дітей з Луганщини на Різдво чи Великдень до Галичини, Прикарпаття. Аби долучалися до українських звичаїв, дослухалися до української мови, дізнавалися правду, не замулену російською пропагандою, що нею рясніли шпальти тодішнього місцевого офіціозу. Але – каюся – на думку лише подеколи спадало, що ми також можемо “привезти” своє, автентичне, властиве східноукраїнській культурі. Аби “західняки” переконувалися, що й ми – Україна... Ви зараз втілюєте такі проєкти. Розкажіть про них, будь ласка.

– Усе почалося в травні 2016-го, коли на запрошення професорки Людмили Ткач, моєї давньої подруги, з якою познайомилися на науковій конференції в Луганську багато років тому, ми зі студентами поїхали на діалектологічну практику до Чернівецького університету. Буковина дуже тепло нас приймала; кілька днів перебування там були насичені незабутніми враженнями: музеї й пам’ятки архітектури, театральні вистави й концерти, а найголовніше – спілкування з людьми, відвертими, щирими, гостинними. Ми наперед домовилися з чернівецькими колегами про спільний академічний захід – 18 травня в Блакитній залі університету відбулася презентація Луганської та Чернівецької діалектологічних шкіл, на якій були присутні ректор ЧНУ, викладачі та студенти двох університетів.

Я побачила, з яким зацікавленням слухають розповіді про Бориса Антоновича Шарпила, Ольгу Михайлівну Маштабей, Зінаїду Степанівну Сікорську, Тамару Петрівну Терновську – корифеїв, які започатковували колись діалектологічні розвідки на Луганщині (мені пощастило вчитися в усіх них), та про їхніх послідовників, які впродовж багатьох років призбирують скарби рідних українських східнослобожанських говірок. І тоді прийшло розуміння, що про це треба розповідати Україні, бо нам таки є чим пишатись.

Згодом до презентації діалектологічної школи додалася “Літературна мапа Луганщини”, на яку ми нанесли імена не лише відомих земляків-класиків, чиї твори давно вивчають у школі – Бориса Грінченка, Володимира Сосюри, Василя Голобородька, – а й тих, про кого ще не написали в підручниках, зокрема, випускників нашого університету різних років Петра Біливоду, Любов Якимчук, Євгенію Сенік, Тетяну Стус та багатьох інших. Цей проєкт ми презентували в університетах Луцька, Тернополя й Вінниці, виступали з ним у Старобільську перед військовими з Хмельниччини й бібліотекарками зі Львова. Після нашого виступу у Волинському національному університеті імені Лесі Українки, де ми були в травні 2018 року, тодішній декан факультету філології та журналістики Юрій Громик сказав, що це була лекція-потрясіння.

– Хто ці люди, які разом із Вами “діляться” Східною Україною зі світом?

– Це мої колежанки, з якими ми на одній хвилі, – доцентка кафедри української літератури Світлана Негодяєва й доцентка кафедри української філології та загального мовознавства Марина Волошинова. А ще, безперечно, студенти та студентки факультету української філології, з якими ми разом добираємо тексти художніх творів, пишемо сценарії, готуємо мультимедійний супровід і виступаємо перед глядачами.

– Ви залишили рідне місто й виїхали з Луганська – разом з університетом – до Старобільська. Для окремої людини таке переселення складне і драматичне. А для цілого вишу з його викладацтвом, студентством, навчальною та науковою базою – як воно? Чи не виникало думки застосувати свої професійність, таланти деінде – скажімо, у Києві або Львові?

– Завдяки тому, що переїхала разом з університетом, не почуваюсь самотньою, бо поряд люди, яких знаю не одне десятиліття, однодумці, які завжди готові підставити плече. Виїхали ми без жодної бази, усе залишилось у Луганську. Але в 2014-му працювали на такому неймовірному підйомі, що вже за кілька місяців змогли запустити повноцінний сайт на підтримку освітнього процесу (до речі, потім, коли зіткнулися з необхідністю дистанційного навчання через пандемію, ми почувалися значно впевненіше, ніж колеги з багатьох не переміщених університетів).

Чи не виникало думки кудись переїхати? Часом думаю про це, бо й досі ще не можу звикнути до маленького міста без звичної для мене інфраструктури, в якому опинилася сім років тому. Але ці думки навідують нечасто й ненадовго. З одного боку, проза життя – у Києві чи Львові я просто не зможу на свою доцентську зарплатню винаймати житло. А з іншого, як би патетично це не звучало, я не уявляю себе без рідного університету, до якого вступила 40 років тому й більше з ним не розлучалася. Поки що так, а як буде далі, життя покаже, за ці роки навчилась не планувати далеко наперед.

– “В ізоляції” Станіслава Асєєва йдеться, серед іншого, про *“практичну відмову від національної політики всього періоду незалежності”* **на теренах Донбасу. Якщо різкіше – змінивши топонім “Донецьк” на “Луганськ”, запитаю, знову ж таки, за Асєєвим:** *“Щоб зрозуміти, чи втрачений Луганськ для нашої країни назавжди, слід найперше спитати: а чи був він “знайдений” під вугільним пилом тоді, коли тут усе ще була українська влада”?* **Пані Валентино, Ви маєте відповідь на це питання?**

6 травня 2019 р. Вінницький державний педагогічний університет. Презентація проєкту “Літературна мапа Луганщини”

– Як на мене, влада не дуже переймалася тим, щоб Луганськ був українським не лише територіально, а й за сутністю. Чого вартий лише той факт, що в 1991 році, коли моя дочка йшла до школи в український клас (української школи в Луганську тоді не було жодної), підручники для неї та її однокласників я шукала у Львові через своїх друзів. Це така собі “тяглість традиції”: про роль шкіл у зросійщенні населення читаємо ще в праці “Жизнь и творчество крестьян Харьковской губернии. Очерки по этнографии края” (1898). Наведу цитату: *“Вліянію літературнаго нарѣчія на коренное много помогает школа, она способствует искорененію мѣстнаго нарѣчія”.*

Зрозуміло, що в цьому випадку “літературне наріччя” – це російська мова, а “місцеве” – українська. За понад сто років після цієї публікації , на жаль, у Луганську майже нічого не змінилося. Була подвижницька праця багатьох освітян, митців, письменників, які зберігали Україну в Луганську, але часто це було всупереч, а не завдяки державним інститутам.

– *“...ти любиш Росію і вважаєш, що ти все життя перебував на території України та відчував, що це — Росія, то ти повинен зрозуміти, що... тобі вже потрібно їхати та шукати собі місце у Росії... Але якщо ти відчуваєш, що ти – українець і Донбас — український... – будь там...”.* **Це цитата зі спічу нинішнього Президента** *(скорочення мої. – **О. Б.**).* **Не варто аналізувати цю сентенцію, породжену невіглаством. Хочу спитати про інше: як воно, на Вашу думку, – “бути там”, відчуваючи себе українцем?**

– Це не просто важко, це нестерпно. Я би не змогла, тому й виїхала в 2014-му, не маючи жодних сумнівів. І тому ось уже сім років подумки прошу пробачення в батьків, на чиї могили приїздила за цей час лише кілька разів.

– Станіслав Асєєв у своїй книзі жорстко однозначний*: “Тверезий погляд говорить, що Донецьк (у нашому випадку – Луганськ, – **О. Б.**) для України втрачений. Втрачений ментально, втрачений фізично, з усіма наслідками, про які ще доведеться дізнатися...”*

Як воно, пані Валентино – за Вінграновським: *“... Та ще надія б’ється в голосіннях, Та ще любов біжить у манівці..”?* **Чи, може, усім колишнім “нам”, тепер поділеним на “ми” і “вони”, уже цього й не треба?..**

– Що далі, то більше розумію, що мені, мабуть, таки не треба. Між “ми” і “вони”, “тоді” і “тепер” – прірва, яка глибшає з кожним роком. Моя надія вже не голосить, я вирішила для себе, що не варто обманювати себе ілюзіями. Хоча любов, безперечно, завжди бігтиме в манівці — до тих місць, де народилася й виросла, де навчалася й працювала, де народила дітей і стала тією, яка є. І так, я згодна зі Станіславом Асєєвим, про наслідки нам ще доведеться дізнатися...

– Останнє в розмові, але далеко не останнє за сенсом. Ми назавжди поранені Донбасом. Втрата рідних краю й домівки, неможливість відвідати рідні могили, біль від того, що донедавна близькі люди стали недругами... Якщо колись Україна поверне “втрачений” Донбас, чи є шанс пробачити, порозумітися? Ви, українка, патріотка – і луганчанка – зможете?

– Я не знаю відповіді, чесно. Та й не знаю, чи моє прощення потрібне тим, кого я, можливо, колись пробачити зможу...

16 серпня 2021 року

Невмирущий національний гімн

Надія ОНИЩЕНКО,
директорка Центру гуманітарної співпраці з українською діаспорою Ніжинського державного університету імені М. Гоголя

“1992 року мої українські друзі надіслали мені з Києва збірник перекладів національного гімну України мовами народів світу. Наскільки мені відомо, нічого схожого не видавали не тільки в Європі, але й у всьому світі”. Так відреагував на цю подію народний поет Дагестану Расул Гамзатов. Він привітав автора ідеї й упорядника Олександра Петькуна.

Доктор філософських наук, академік Міжнародної академії сходознавства і Міжнародної академії співробітництва і розвитку – наш земляк. Він народився в Ічні на Чернігівщині, виріс у селі Ставиському в Козелецькому районі. У 1971—1975 роках навчався на українському відділенні філологічного факультету Ніжинського педагогічного інституту імені М. В. Гоголя. Після успішного закінчення, за рекомендацією Олеся Гончара й першого секретаря Спілки письменників України Василя Козаченка, був відряджений в Азербайджанський державний університет для подальшого удосконалення знань східних мов та літератур, а також давніх і сучасних релігій.

Керівництво і головна редакція видавництва “Горинь”, де побачив світ цей унікальний збірник, отримали від громадян Росії українського походження більше трьохсот позитивних відгуків про нього.

Академік Петькун цитує їх уже в другому виданні “Ще не вмерла Україна”, 2011 року, яке він здійснив власним коштом як директор Інституту проблем зовнішньої політики та безпеки, головний редактор газети “Новости посольств” і журналу “Украинская жизнь” у Москві.

“Підтримую Вашу мужню ідею видання в Москві збірки перекладів Гімну українського народу. Хай живе Вільна Україна, Вільний Український Народ, Вільне українське Слово. Зі щирою повагою до Вас і Вашої титанічної праці на благо рідної України”, — В’ячеслав Чорновіл, голова НРУ.

“Нова незалежна Україна йде шляхом, котрий нам відкрили Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Павло Чубинський. І гімн “Ще не вмерла Україна” освітлює нам наше минуле, наше сьогоднішнє і наше Велике Майбутнє”, — Віктор Старченко, правозахисник.

“Рядки майбутнього гімну України написані 1862 року, але вони актуальні й сьогодні, будуть актуальними й завтра, тому що вічний народ, як і вічний його подвиг в ім’я незалежності й розвитку”, — Дамба Жалсараєв, народний поет Бурятії.

“Національний гімн для українського народу – це той маяк, який буде й надалі правильно й безпомилково вказувати йому шлях до майбутнього, шлях до щастя, до процвітання”, — Чингіз Айтматов, народний письменник Киргизстану.

Ми прочитали про це, а ще про авторів перекладів аж дев’ятнадцятьма мовами в тих примірниках, що їх Олександр Григорович Петькун надіслав у Гоголівський виш, про викладачів якого згадує особливо вдячно, у Центр гуманітарної співпраці з українською діаспорою, активним партнером якого він є упродовж багатьох років.

Алла ВЕРЕЩАГІНА,
Борис ВЕРЕЩАГІН,
заслужені діячі мистецтв України

Незалежність: від джерел до сьогодення

(події, факти, долі)

Закінчення.
Початок у ч. 32 за 2021 рік

Саме тут доречно нагадати, що жодна мова у світі не зазнала такого нищення від сусідів та внутрішніх перевертнів, як українська. Її несамовито ненавиділи, боялись, позаяк чітко розуміли, що мова – генетичний код нації, її одвічний оберіг. Є мова – є нація, немає мови – зникне й нація! Звичайно ж, переслідувались і носії материнської мови, передовсім майстри слова, красного письменства, зокрема славні сини Сумщини: П. Куліш був ув’язнений до Петропавлівської фортеці, а П. Грабовський засланий до Сибіру, де й помер.

Загалом же цей край став малою батьківщиною цілої плеяди знакових постатей у різних галузях життєдіяльності суспільства на всіх етапах розвою України. Вони обстоювали її самостійність, честь і гідність свого народу, зміцнювали духовність і культуру. Звернемось до них своєю вдячною пам’яттю: М. Березовський, Д. Бортнянський, М. Берлинський, О. Потебня, О. Лазаревський, А. Йоффе, Г. Нарбут, брати Кричевські, О. Богомазов, Ю. Бразоль (Заславська), Д. Бурлюк, О. Маркевич, О. Маркович, П. Куліш, М. Мурашко, Я. Мамонтов, М. Антонович, Я. Щоголів, К. Квітка, І. Кавалерідзе, О. Паліцин, Г. Вашкевич, Б. Грінченко, П. Грабовський, О. Олесь, Є. Онацький, С. Пасюга, Є. Мовчан, Є. Адамцевич, Г. Затиркевич-Карпинська, Б. Антоненко-Давидович, М. Лукаш, М. Доленго, М. Хвильовий, П. Маценко, І. Багряний, О. Вишня, О. Сулима-Блохин, Г. Нудьга, І. Білогруд, І. Стешенко, П. Білинник, Б. Гмиря, А. Мокренко, В. Зарецький, П. Ключина, О. Ющенко...

Кожне з цих славетних імен – то окрема сторінка літопису побудови та становлення незалежної держави – цієї одвічної мрії і надії українців.

Здавалось би, прагнення справджуються – над Україною зійшло сонце волі, вона вдихнула життєдайний ковток свіжого повітря – постала УНР з усіма атрибутами держави. Провідною стає ідея національного самовизначення, активізується політичне життя, змінюється духовний світ суспільства.

Та, як уже мовилося, найвищою метою політики Московії та її посіпак щодо України завжди було (і залишається донині) імперське прагнення упокорити націю, зламати її волелюбний дух. А знищивши душу й пам’ять багатьох поколінь, будь-якою ціною не допустити відродження самостійної держави. Тож і діяли, як завжди, підступно: розв’язували війни, здійснювали перманентні терори, вчиняли голодомори, застосовували репресії проти наших співвітчизників.

Наведемо ім’я бодай одного з достойників, який став жертвою ,,червоного терору”. Йдеться про Петра Яковича Дорошенка – історика, бібліографа, лікаря, громадського і політичного діяча. Він походив зі старовинного гетьманського роду Дорошенків. У червні 1918 року очолив Головне управління у справах мистецтва й національної культури української держави. Чимало зусиль доклав П. Дорошенко до відкриття державного українського драмтеатру, національної художньої галереї, державного історичного музею та ряду інституцій Академії Наук, налагодження кіновиробництва. Він фактично очолив усю справу культурного будівництва в Україні. П. Дорошенко – автор низки наукових праць з історії та побуту України. Окрім всього, вчений зібрав значну колекцію творів декоративно-ужиткового мистецтва, живопису, рідкісних документів. Особливу цінність становили універсали гетьманів Б. Хмельницького, П. Дорошенка, Д. Многогрішного, І. Брюховецького, І. Самойловича, І. Скоропадського, автографи козацької старшини, духовенства, рукописи П. Куліша, М. Максимовича, М. Гоголя. Гетьман П. Скоропадський призначив його членом Комісії верховних правителів. Разом з урядом УНР був евакуйований до Вінниці, а звідти до Одеси, де його заарештували органи Надзвичайної комісії та розстріляли. Більша частина його унікальної колекції після знищення Петра Яковича була втрачена.

Ніхто не знав, що з ним буде завтра, та чи й настане для нього день прийдешній. За таких обставин багато українців опинилось за кордоном, залишаючись і в далеких світах вірними рідній Вітчизні.

Київ – Майдан Незалежності

Емігрантська хвиля занесла до Румунії військового та політичного діяча УНР, отамана військ Української Центральної Ради, дипломата, журналіста М. Ковенка. Народився Михайло в Білопіллі, зростав у с. Грязному Сумської області. Маючи великі здібності до навчання, був направлений до Німеччини, де здобув освіту в Дармштадтському політехнічному інституті. За часів УНР став відомим політичним діячем, членом УЦР, військовим комендантом Києва. Виняткова заслуга належить Ковенку у створенні київського Вільного Козацтва (сформував 16 козацьких куренів). За словами гетьмана П. Скоропадського ,,Це була енергійна і смілива людина”, яка ,,Виявляла багато особистої відваги”. Саме він здійснив арешт членів ЦР, котрі у змові з большевиками мали намір її зруйнувати шляхом розпуску. Михайло був активним учасником придушення большевицького січневого збройного повстання в Києві на заводі ,,Арсенал”, а також оборони міста від скаженого війська М. Муравйова – організатора масових убивств у Києві. Його війська під гаслами ,,Смерть українцям! ” розстріляли у місті близько 5 тисячі мирних жителів, зокрема знищили й київського митрополита Володимира.

У березні 1918 року М. Ковенко стає представником Міністерства закордонних справ у Німеччині, а в травні цього ж року обирається директором заводу ,,Арсенал”. За Директорії він очолював слідчу комісію по боротьбі з контреволюцією. З 1920 року в еміграції. Як склалося його подальше життя – невідомо.

Та до яких би берегів не занесли вітри історії наших співвітчизників, вони завжди залишались патріотами, не втрачали сподівань на здобуття перемоги в борні за самостійність. В екзилі працював і український уряд. Силою національних переконань, інтелекту, таланту вони відкривали Україну світові, зміцнювали її авторитет у міжнародному просторі, пропагували надбання, створювали осередки української культури в діаспорі.

Скажімо, Євген Онацький – енциклопедист, журналіст, письменник, філософ, громадський діяч, член Української Центральної Ради. Був одним з ініціаторів створення у Буенос-Айресі Асоціації українських вчених, письменників та митців, яку й очолив. Онацький опрацював і видав монументальну багатотомну ,,Українську малу енциклопедію”, низку видань про творчість Т. Шевченка, М. Гоголя, В. Винниченка. Вже в незалежній Україні у Львові видано його ґрунтовну працю ,,Життя і смерть полковника Коновальця” (документи, спогади, листи, фото, щоденник).

Активну музично-педагогічну та організаційно-пропагандиську діяльність вів інший уродженець Сумщини Павло Маценко – музиколог, композитор, педагог. Він працював диригентом Українського академічного хору в Празі. В Канаді, куди переїхав на запрошення українського Народного Дому, написав понад 30 монографічних нарисів про українських композиторів, поміж них життєписи Д. Бортнянського, М. Березовського, А. Веделя, Я. Степового, М. Леонтовича, Л. Ревуцького, видав низку цікавих досліджень з історії української музики, як-от ,,Давня українська музика та сучасність”, ,,Нариси до історії української церковної музики”.

Цікавою видається й постать Василя Ємця – бандуриста-віртуоза, композитора й педагога. На сконструюваному батьком фонографі він записував на Сумщині місцевих кобзарів. Василь організував першу школу кобзарства на Кубані, пізніше – першу кобзарську капелу в Києві. Перебуваючи в еміграції, навчався в Празькій та Берлінській консерваторіях, жив у Лос-Анджелесі. Саме йому маємо завдячувати популяризацією української бандури у світі (гастролював у багатьох країнах Європи й Азії). З-під пера дослідника вийшли десятки статей з історії виникнення та походження бандури, українського кобзарства. Особливий інтерес становить його розвідка ,,Про козаків-бандуристів”. Створив музикант й чимало оригінальних композицій для бандури, серед яких найбільш помітними є ,,Дума про велику Руїну”, ,,Про Крути”.

Неперевершений лірик української поезії О. Олесь, відразу ж після еміграції до Відня, куди виїхав рятуючись від большевизму, ініціював створення Спілки українських журналістів і письменників, спростовуючи тим самим думку Народного комісара освіти А. Луначарського про те, що ,,Українська мова не пристосована до вимог культури”. Поет заснував також журнал ,,На переломі”, готував до друку збірки наукових матеріалів, брав активну участь у роботі Комітету допомоги голодуючим в Україні (1921–1922), був одним з фундаторів Українського вільного університету. З переїздом до Праги він продовжував опікуватися справами діаспори, вболіваючи за долю рідної України. Долучився до цієї діяльності і його син О. Ольжич.

Тим часом над Україною чорною хмарою нависали зловісні 30-ті роки.

Чи не найбільшим у світовій історії спланованим злочином проти людяності, який забрав життя мільйонів українців, став штучний голод, визнаний у світі геноцидом нації. Скільки дітей не народилося, скільки людей так і не виконали своєї місії на цій землі...

Кремлівській владі цього здалося замало, тож окрім селянства, взялися за фізичне винищення ще й інтелектуального потенціалу українців: відомих політиків, науковців, культурно-мистецьких діячів...

Скільки б міг ще зробити для розквіту держави Микола Макаренко – вчений-енциклопедист, археолог, мистецтвознавець, художник. Він був свого часу Головою секції мистецтв Української АН, професором Української державної Академії мистецтв, Головою Археологічного комітету АН, першим директором музею Ханенків. Макаренко став єдиним з державних експертів, хто 1933 року відмовився підписувати сумнозвісний акт про необхідність знесення Михайлівського Золотоверхого собору. Вчений тричі звинувачувався за ,,контрреволюційну діяльність”. 1934 року його заарештували, а в 1938 розстріляли.

Така ж доля спіткала й Миколу Світальського – геолога, академіка, віце-президента Української АН, очільника Інституту геологічних наук АН, на честь якого названо мінерал – світальськит. 1937 року за надуманими, наклепницькими звинуваченнями вченого було заарештовано. Після фізичних тортур та надиктованого слідчими ,,зізнання”, яке він під тиском змушений був підписати, його вбили у дніпропетровській тюрмі НКВС.

Гірко згадувати й про долю уродженця м. Ромни Сумської області Григорія Майфета – письменника, літературознавця, критика, перекладача. Як людина високого інтелекту, він вільно володів багатьма мовами, цікавився різними видами мистецтв, лінгвістикою, написав понад 100 наукових праць з історії української та зарубіжної літератур. Письменник перебував у тривалому листуванні зі Штефаном Цвайгом, якого знав особисто. Та творчий поступ Майфета увірвав сталінський терор. 1934 року його засуджують до 10 років концтаборів, потім – заслання під нагляд органів Держбезпеки на Печорі. 1955 року Майфет спробував повернутися в Україну, проте місцева влада Полтави чинила йому всілякі перепони, аби він не зміг працювати за фахом. Вважаючи це продовженням в країні політики сталінізму, не маючи житла та коштів для існування, Григорій змушений був повернутися на місце свого заслання. Вкрай знесилений такою долею, 1975 року Григорій Майфет вкоротив собі віку.

До розстрілу засуджено майстра українського гумору та сатири В. Чечвянського (Губенка) – старшого брата О. Вишні. Розстріляно П. Капельгородського, – письменника, журналіста. Варто нагадати, що й самого О. Вишню засудили до страти, але потім вирок замінили на 10 років концтаборів. Не оминула арештанська доля Б. Антоненка-Давидовича та І. Багряного.

Всіх їх було реабілітовано, когось посмертно...

Лише 30 років минуло відтоді, як Україна відновила свою незалежність. Водночас це найголовніше, найвеличніше державне свято насправді є тим днем, коли ,,з журбою радість обнялась”, тож воно, очевидно, має стати і Днем пам’яті про тих, хто боровся за відродження самостійності й гідності української нації, крок за кроком наближаючи омріяну мету, до якої дожити не судилось. День цей завжди нагадуватиме нам, що боротьба за суверенну державу триває, та й ворог лишається той самий, хоча він і намагається змінити свою личину, застосовуючи для цього гібридні методи агресії проти України.

Ось чому в суспільстві і донині криється неспокій за її будучність. Саме тому треба відкинути внутрішні непорозуміння й чвари, позбавитись від нав’язаного нам розподілу на ,,східняків” і ,,западенців”, адже наші кордони захищають сини і дочки різних регіонів.

Не можемо не навести у зв’язку з цим показовий, надзвичайно яскравий приклад служіння Батьківщині. Василь Сліпак – уродженець Західної України, львів’янин, Герой України, всесвітньо відомий оперний співак, соліст Паризької опери... Про це можна було тільки мріяти! Коли ж рідна країна опинилась у небезпеці, він у розквіті творчих сил і кар’єри покидає Париж, повертається додому та йде на фронт. Захищаючи східні кордони, Василь загинув від кулі ворожого снайпера...

Нинішнє покоління має знати своє минуле, шанувати героїв – з давніх часів до сьогодення, бути гідними справ славних співвітчизників. Пам’ятаймо: перемога над підступним ворогом, як і міць держави, настане лише тоді, коли кожен з нас буде справжнім українцем, з непереборною у серці вірою в її щасливе майбуття.

Саме про це промовляють слова видатного поета-шестидесятника В. Симоненка:

Україно, ти – моя молитва,
Ти моя розпука вікова...
Гримотить над світом люта битва
За твоє життя, твої права.

“Ця робота — цілковитий витвір її багатої уяви”.

Портрет Івана Драча пензля Алли Горської: історія створення

Алла Горська та Іван Драч

1963 р.

Наталя КУЧЕР,
наукова співробітниця Національного музею літератури України

У колекції Національного музею літератури зберігається вагома добірка мистецьких творів художників-шістдесятників – Віктора Зарецького, Опанаса Заливахи, Алли Горської, Бориса Плаксія, Бориса Довганя та інших. Справжнім шедевром є портрет-картина Івана Драча “Калинова балада” роботи Алли Горської.

В українському мистецтві другої половини XX століття Алла Горська (1929–1970) відома як талановита художниця-модерністка, авторка станкових, монументальних та графічних робіт. В історію України вона увійшла як учасниця руху шістдесятників, одна з лідерок правозахисного руху.

Відкриття України росіянкою Аллою Горською відбулося на початку 60-х років, коли після закінчення Київського художнього інституту вона зі своїм чоловіком, художником Віктором Зарецьким прийшла до Клубу творчої молоді “Сучасник”. Він писав у “Розмові з сином”, що у Алли вибух художньої енергії був пов’язаний з Україною. З допомогою Надії Світличної Алла Горська почала вчити українську мову. У листі до батька від 21 липня 1961 року вона писала: “Ти знаєш, весь час хочеться писати українською мовою. Читаю Коцюбинського”. Вона твердо стояла на тому, що єднальним елементом молодої інтелігенції має стати українська мова. Її пізнання історії та культури під час подорожей із хором “Жайворон” та мистецтвознавцем Григорієм Логвином пробуджували бажання стати українською мисткинею. Разом із Лесем Танюком вона мріяла створити український молодіжний театр, зробила ескізи до його постановок, однак жодна так і не була здійснена. Вивчаючи творчість Анатолія Петрицького, вона задумала створити серію портретів українських митців. За своє коротке творче життя їй вдалося графічно зафіксувати портрети сучасників: В. Симоненка, І. Світличного, Б. Антоненка-Давидовича, Є. Сверстюка, Л. Танюка, І. Драча. І лише один портрет вона встигла зреалізувати в повному мистецькому обсязі – це велика картина-портрет Івана Драча “Калинова балада”.

Алла Горська познайомилася з молодим талановитим поетом Іваном Драчем у Клубі творчої молоді в Жовтневому палаці. Вже на початку 60-х творчість поета-новатора справляла величезне враження на сучасників. Євген Сверстюк згадував те почуття, яке пережив, читаючи поему “Смерть Шевченка”, яку Іван Драч, студент Київського університету, приніс до журналу “Вітчизна”: “Це був той рідкісний випадок, коли маєш справу з великою літературою”.

У 1961 році з’явилась у пресі поема Драча “Ніж у сонці” та вірш “Ода чесному боягузові”, які викликали бурхливу реакцію і пройшли обговорення і письменниками, і шахтарями. Його поетичні твори з’явились в українських видавництвах Чехословаччини та Польщі. 1962 року окремим виданням маленького формату в Києві вийшла збірка “Соняшник”. У внутрішній рецензії на книжку Іван Світличний писав: “Поетичний талант Івана Драча настільки самобутній і зрілий, що вже перша його збірка буде не лише фактом, але й подією у нашій літературі”. Ірина Жиленко в листі до чоловіка, письменника Володимира Дрозда від 26.VIII.1961 року описала вечір поезії Євгена Євтушенка, який виступав у переповненій залі Жовтневого палацу. На запитання, як він ставиться до сучасної української поезії, той відповів, що один український поет його вразив: “Вразив талантом і розмахом! Його ім’я Іван Драч”. У залі зірвались оплески. Потім читав Іван Драч “Ніж у сонці”. “Ми боялися дихнути, коли він (Іван Драч) читав, – писала Ірина Жиленко, – боялись звести на нього очі”. Вона одразу взяла пальто і нишком вийшла – їй було страшно і подумати, що Драч захоче провести її додому: “Я просто здібна людина, а він – геній”. Як писала Людмила Тарнашинська, він увірвався в українську літературу, як цунамі, коли єдиним емоційним поривом, сплавленим із наснаженим словом, були зметені всі стереотипи.

Його “спрага людяності”, проголошена як творче кредо, була гуманістичним маніфестом всіх його побратимів-шістдесятників. А основні теми – історична пам’ять у духовному світі, природа таланту, таємниця художнього слова, любов до України – живили не лише “малу шопту” (В. Стус) національно-свідомих митців, а й ціле покоління молодих українців.

Алла Горська стала палкою шанувальницею Івана Драча. Сергій Білокінь, який бував гостем відкритого дому Алли Горської та Віктора Зарецького, згадував, що в їхньому помешканні скрізь лежали книжки, журнали з публікаціями друзів. Кругом позаписуваний примірник Драчевого “Соняшника”. Художник Борис Плаксій у спогадах писав, як на зупинках Алла організовувала вечерю і просила Драча читати вірші – “пам’ятаю, як він читав “Крилами хату вкрив...”. У залі літератури 1960-х років Національного музею літератури України експонується світлина, на якій Алла Горська та Іван Драч зафіксовані на дорозі під час тих мандрівок. Вже тоді художниця почала використовувати образ соняшника у своїх роботах – портрети сина Олексія та Євгена Сверстюка вона назвала “Соняшник”.

Мистецьке бунтарство Івана Драча “Художнику – немає скутих норм. Він – норма сам, він сам в своєму стилі” було суголосним волелюбній, екстравагантній Аллі Горській. Його поетика, надзвичайно колористична, позначена обізнаністю і захопленням світовим мистецтвом, живописом, була близькою її художній натурі – вона також була митцем-новатором, модерністом, відзначалась інтелектуальними пошуками.

Їх об’єднувала ще одна тема, наскрізна для всіх шістдесятників, – тема Тараса Шевченка. Шістдесятники почали не лише по-новому читати і розуміти Кобзаря, а й сміливо новаторськи творити його образ.

У 1963–1964 роках Іван Драч навчався на Вищих сценарних курсах Держкіно СРСР у Москві. У 1964 році він написав статтю про Шевченка “Син вольності” і “пробив” публікацію в одному з найпопулярніших і наймасовіших союзних видань – журналі “Юность”. Ця стаття вирізнялась з-поміж тодішніх заідеологізованих досліджень пристрасним голосом поета, який вписав творчість Кобзаря в контекст найбільших поетів світової культури – Данте, Шекспіра, Пушкіна. Окрім того, ода свободі була основним мотивом цього тексту. “Німб великомученика за право людини бути вільною сяяв навколо кожного його рядка” – ці слова Івана Драча нагадали відомі, але такі замулені істини і увійшли в серця багатьох людей. Потягом до свободи, тугою за вольністю були перейняті мільйони радянських громадян, які вдихнули свіжий вітер “відлиги” і прагнули нового життя.

“Калинова балада”

Аллу Горську вразила стаття “Син вольності”, і вона написала Драчу до Москви листа. У її творчому доробку вже були ескізи – “Гнівний Тарас” і “Думи”. Шевченко Алли Горської – зосереджений, зі стиснутими кулаками непропорційно великих рук – готовий до боротьби. Її шана до Кобзаря виявлялась і в започаткуванні нового ритуалу – покладання квітів до пам’ятника у парку Шевченка 22 травня, в день перепоховання, що згодом переросло в політичну акцію. Роман Корогодський згадував, якою красивою, у жовтій сукні (зазвичай вона носила брюки) Алла Горська йшла з квітами до постаменту. Згодом за таке пошанування багатьох людей заарештовували. Пізніше її робота над вітражем у Київському університеті до 150-річчя Тараса Шевченка спільно з групою митців була брутально знищена, а Аллу Горську було виключено зі Спілки художників України.

За час навчання Івана Драча в Москві Алла Горська писала йому листи, які зберігаються в архіві поета. Тоді ж вона почала роботу над портретом-картиною, на якому поряд із образом Поета зображено дівчинку з калиною. Картина названа “Калинова балада”, але Іван Драч говорив, що вона має назву “Вишневий вітер”, яка також є цитатою з його поеми “Смерть Шевченка”.

У творчості Івана Драча початку шістдесятих образ калини зустрічається часто. “Спиваю сік густий з терпких морозних грон”, “Мене колисала калина, В краю калиновім тонкими руками, І кров калинова, як пісня єдина, Горить в моїм серці гіркими зірками”. Образ калини є наскрізним і у художниці. Михайлина Коцюбинська відзначала, що для неї Алла Горська асоціюється з калиною: “Крізь усю її творчість наскрізним мотивом пройшло образно-пластичне зображення червоної калини”. Калина присутня в її роботах – портретах Василя Симоненка, Івана Світличного, вітражі до 150-річчя Шевченка, “Мамаї” та ін.

Поетеса Ірина Жиленко бачила цей портрет на початку 1964 року. У листі до Володимира Дрозда вона писала: “Учора водила Ліну [Костенко] по художниках. Були в Аллиній майстерні. Стільки барв, такі шалені речі, аж очі боліли. Алла захопилась трикольорною гравюрою (чорно-білочервоною), робить дуже експресивні роботи. Правда, готових ще нема. Є малюнки, за якими вона збирається різати лінолеум. Є два колосальних портрета Драча (один – в олії, другий – графіка). (...) Ліна ошелешено, аж мовби перелякано, дивилась на величезні Аллині ескізи. Спитала: “як ви можете, Алло, все це робити, знаючи, що ніколи не зможете виставити свої роботи?” Алла засміялась лукаво: “А ви?” А я дивилась на цих ставних і гордих жінок, із буйно-золотими зачісками, у пасмах сигаретного диму, і думала: як вони схожі!”. Це важливе свідчення про авторство Алли Горської, тому що син художниці Олексій Зарецький висловлював припущення, що портрет міг написати Віктор Зарецький.

На полотні 99х131 см зображено погрудну постать Івана Драча, до якого прихилилось молоде дівча, уквітчане кетягом калини. На передньому плані внизу на весь формат – величезні руки поета, які тримають дівчинку. Для Алли Горської така композиція з руками характерна, вона присутня у її роботах “Абетка”, “Гнівний Тарас”, портрет Івана Світличного, “Дума”. Над головою Івана Драча яскраве коло – німб? сонце? Його волосся оранжеве – найвиразніший колір його поетики того часу. Вишнево-червоне тло асоціюється з образом вишневого вітру поеми “Смерть Шевченка”. Крізь тло проступають впізнавані образи світової культури – “Свобода” Делакруа, жіночий профіль Утамаро. Вирішення метафорично-умовне. Як зазначали мистецтвознавці Віка Нова і Богдан Катоша, “соняшник і калина – ці народно-епічні символи, енергійно маніфестовані в картину, набувають значення коду, ключа до розуміння образу”. На їхню думку, у портреті тло сприймається як проєкція світу митця, де одвічний рух – зіткнення, взаємоперетікання, епохи, люди, події – є плавильним горном людського духу. У роботі домінує лінія. Колористика (кармін, вохра, оранжева, червона, лінії розведеною умброю, кілька ультрамаринових вкраплень) є цитатою “Соняшника” – “Поезіє, сонце моє оранжеве!”. Колір сонця у “Баладі про соняшник” виділив ще — Павло Тичина і підкреслив, що оранжевий цілком відповідає характерові творчого сприймання світла українським народом. На зворотній стороні полотна напис – “1965”. Як розповідав поет автору статті, жодного разу Іван Драч не позував Аллі Горській – ця робота, цілковитий витвір її багатої уяви, була здійснена на основі спостережень та фотографій поета.

Після масового вияву протестів на прем’єрі фільму “Тіні забутих предків” 4 вересня 1965 року в Києві рух шістдесятників із мистецького явища перетворився на політичний рух. Алла Горська з притаманною їй безстрашністю стає однією з найяскравіших його постатей, душею українського шістдесятництва. У листопаді 1965 року Іван Драч підписав колективну заяву з вимогою пояснень арештів української інтелігенції. Ще раніше він приїздив разом із Ліною Костенко та В’ячеславом Чорноволом до Львова на підтримку в суді Михайла Осадчого та братів Горинів. 15 листопада 1967 року разом із Аллою Горською, Іваном та Надією Світличними він був присутнім на процесі над В’ячеславом Чорноволом у Львові.

Алла Горська продовжувала писати сміливі модерні твори, підтримувала морально і матеріально родини політв’язнів, провідувала художника-побратима Опанаса Заливаху в мордовському таборі. Після закриття Клубу помешкання Віктора Зарецького та Алли Горської біля парку Шевченка стало одним із епіцентрів національного руху. Алла Горська ставала символом свободи, неформальним лідером шістдесятників: 1968 року вона підписала “Лист 139-ти” до Леоніда Брежнєва, за що була виключена зі Спілки художників України. У листопаді 1970-го вона склала протест до Верховного Суду УРСР про незаконність і жорстокість вироку Валентину Морозу.

Через кілька днів Аллу Горську знайшли вбитою у Василькові за нез’ясованих досі обставин. Її похорон перетворився на мітинг протесту. Під враженням від трагічної події Василь Стус написав присвячений їй вірш “Ярій, душе, ярій, а не ридай...”. Іван Драч також присвятив пам’яті Алли Горської поезію “Твоя пронизливо і біла...”.

Портрет “Калинова балада” передано в дар Національному музею літератури України Іваном Драчем у 1996 році. Цей твір став окрасою мистецької колекції музею і десятки разів експонувався на музейних виставках.

Анатолій Сердюк. “Виходь на дорогу свободи!”

Здобувати незалежність України допомагали не лише люди, а й пісні: козацькі, повстанські, стрілецькі, безсмертні “Ще не вмерла Україна”, “Ой у лузі червона калина”, “За Україну, за її волю, за честь і славу, за народ!”, народні, а також новітні естрадні пісні. Серед них – “Україна” Тараса Петриненка, “Україночка” Геннадія Татарченка на слова Андрія Демиденка у виконанні Оксани Білозір. Особливу роль відіграла пісня Анатолія Сердюка на слова Дмитра Павличка “Вставай, Україно!”, яка потужно пролунала в серпні 1991 року на фестивалі “Червона рута” в Запоріжжі. Там вона виборола приз за найкращу патріотичну пісню й призи від української діаспори та Народного Руху України. Напередодні референдуму про підтвердження Акту Незалежності пісня часто лунала в ефірі радіо й телебачення й тим самим впливала на громадянську свідомість, сприяла утвердженню незалежної держави. Недаремно інформаційна програма Держтелерадіокомпанії України визнала її символом 1991 року. Пісня “Вставай, Україно!” розглядалася як одна з претенденток на гімн новітньої України.

Зміст поезії Дмитра Павличка був дуже актуальним: “Вставай, Україно, вставай! Виходь на дорогу свободи, де грає широкий Дунай, де ждуть європейські народи”. Композитор поклав вірш на розлогу мелодію зі спонукальними й пафосними інтонаціями. Водночас рядки “Вставай та кайдани порви, дай познак, ясніший від грому, що ти не рабиня Москви й рабою не будеш нікому” провокували гостру та неоднозначну реакцію у публіки, якій доводилося вибирати, з ким вона – з Москвою чи з Україною. Хоча твір був написаний ще в радянський час, він відбивав настрої українського суспільства, яке на той час вже прагнуло створити власну незалежну державу.

Подарунок В’ячеслава Чорновола, 1991

Написав пісню у січні 1991 року молодий композитор-пісняр із Запоріжжя Анатолій Сердюк. За плечима в нього був диплом хорового диригента, здобутий у Мелітопольському училищі культури, навчання в Харківському інституті культури, досвід музикування на весіллях і дискотеках. Бажаючи творити власні пісні, музикант створив групу “Анатоль”, з якою 1990 року переміг на міському конкурсі молодих естрадних виконавців.

Дивно, що в російськомовному середовищі, у зросійщеному Запоріжжі, яке на той час плелося в ар’єргарді демократизації й перебудови, народилася така патріотична пісня. Однак цьому є пояснення. Предки Анатолія Сердюка і з маминого, і з батькового боку в сталінські часи були репресовані, і, хоч батьки приховували це від хлопця, їхнє ставлення до радянської влади виявлялося в малопримітних дрібницях та в побуті, а український дух час від часу проривався крізь тодішню ідеологію. І коли почалася горбачовська перебудова, гласність і демократизація суспільства, замуляні джерела очистилися від бруду, генетика взяла своє.

А. Сердюк згадує: “Я зацікавився історією, жадібно всотував інформацію, що з’являлася в пресі й ефірі радіо й телебачення, співставляв з розповідями моїх батьків, старших людей. Закортіло знати, як виникла Україна, які в неї традиції, звичаї. Маючи загострене почуття справедливості, прагнув зрозуміти, чому на долю українського народу випало стільки випробувань, звідки взялося в нас це почуття меншовартості. Шукав також відповідь на питання, чи справді українська мова комусь потрібна, чи десь вона вживається реально, а не формально, як на шкільних уроках у Запоріжжі? Я шукав і вчив українські пісні – народні, естрадні, пробував говорити спочатку на сцені, а потім і в побуті українською мовою. Це було важко психологічно, бо якщо тут хтось говорив українською, то на нього всі озиралися, як на неука із забитого села, крім того, не вистачало практики, не було співрозмовників, доводилося шукати, так би мовити, українську діаспору в рідному місті. Можливість пересвідчитися в реальності українського світу випала мені на фестивалі “Червона рута”. Мене вразило, що десятки артистів з усієї України не лише співали, а й спілкувалися українською – такого в своєму житті я ще не бачив. Це було як раз те, що я, як українець, шукав і не міг знайти в Запоріжжі – перспектива самореалізації, творчої кар’єри, розвитку таланту. Однак, на відміну від інших музикантів, які в пошуках роботи й грошей подалися до Москви, я вирішив залишитися в рідному місті й спробувати хоч трохи його українізувати й довести землякам, що українська пісня нічим не гірша за російську, яку вони полюбляли слухати”.

На щастя, Анатолію Сердюку це вдалося – протягом двох з половиною десятиліть він тримав першість і задавав тон на запорізькій естраді, на його концертах завжди було велелюдно, його пісні, що лунали на всю Україну, підхопили багато співаків і вокальних ансамблів, шанувальники купували його диски й залюбки старалися говорити українською мовою. Такі зусилля артиста зробили його символом української пісні на Запоріжжі.

Пісню “Вставай, Україно!” Анатолію допомагали робити аранжувальник Олександр Михайленко, звукорежисер Миколо Середа і бек-вокалістки Ірина Алексанова та Юлія Куценко. Допомогла й мама Уляна Михайлівна: знаючи, що син шукає нові пісні, вона купила в кіоску газету “Літературна Україна” з добіркою нових поезій Дмитра Павличка, з яких народилося дві пісні – “Вставай, Україно!” та “Зов надії”. З ними А. Сердюк і група “Анатоль” виступали на концертах, перемогли у двох відбіркових турах “Червоної рути”, крім того, автор співав їх на патріотичних мітингах. Записану в студії “Ринг” “Вставай, Україно!” передали по запорізькому радіо та показали на телеканалі УТ.

18 серпня до Запоріжжя на закриття фестивалю “Червона рута” приїхали прогресивні українські політики. На стадіоні “Металург” панував піднесено-святковий настрій: лунали веселі й патріотичні пісні, на трибунах майоріли ще заборонені тоді жовто-блакитні прапори, на зеленому килимі поля танцювала молодь, у височінь здіймалися феєрверки. Завершувала концерт переможців пісня “Вставай, Україно!”. В’ячеслав Чорновіл подарував А. Сердюку власного годинника і запросив на VIP-трибуну, де призера вітали з перемогою депутати Верховної Ради УРСР Левко Лук’яненко, Микола Поровський, Павло Мовчан, Лесь Танюк, Іван Драч. Чорновіл попередив співака: “Із цією піснею, хлопче, в тебе будуть проблеми”. Виявилося, що після показу пісні в ефірі УТ керівник Держтелерадіо Микола Охмакевич отримав партійну догану від ЦК КПУ – за те, що пропустив в ефір такий антирадянський твір. За словами Чорновола, піснею та її автором зацікавилося КГБ.

Анатолій Сердюк та В’ячеслав Чорновіл

Свято на стадіоні відбулося 18 серпня, а вранці 19-го в Москві стався переворот – на вулицях танки, надзвичайний стан, президента Михайла Горбачова усунуто від влади. Політики, застигнуті тривожною звісткою в Запоріжжі, але натхнені на святковому стадіоні патріотичним настроєм тисяч запоріжців і піснею “Вставай, Україно!”, рішуче виступили із заявами не визнавати рішення ГКЧП про надзвичайний стан. Того ж дня, повернувшись додому, вони чинили спротив заколотникам уже в столиці, а через 5 днів, 24 серпня у Верховній Раді разом з іншими патріотами проголосили Незалежність України. Так свято в Запоріжжі, можливо, на рівні підсвідомості допомогло в прийнятті найважливішого рішення для нашої країни.

Анатолія Сердюка, що служив тоді у військовому оркестрі МВС, у перший день ГКЧП відкликали з відпустки, перевели на казарменний стан. Із музикантом побесідували “особисти” із “6-го відділу” КГБ, які були в курсі всіх подій на “Руті”. Як виявилося пізніше, ім’я співака було занесено до “чорних списків” КДБ...

“Вставай, Україно!” поповнила скарбницю української пісні: вона ввійшла до аудіодисків і нотних пісенників, статті й згадки про неї потрапили в газети, журнали, книги, підручники, енциклопедії, інтернет, соцмережі та ЮТУБ. Після трьох десятиліть існування вона не перейшла в розряд “ретро”, а актуальна й сьогодні. Пісня допомагала Україні здобувати й утверджувати державну незалежність, підримувала й об’єднувала людей на мітингах і Майданах, лунала в зоні АТО, на блокпостах і полігонах, у військових частинах. Вона відіграла важливу історичну роль на зламі історичних епох – і в далекому 91-му, і в 2004-му, і в 2014-му – піднімала й згуртовувала українців, налаштовувала на патріотичний лад, виступала генератором національної єдності, прискорювала процес самоідентифікації народу.

Д. Павличко та А. Сердюк на Хортиці, 2017

Ганна ПЕТРЕНКО,
м. Запоріжжя

Тоді ми ще були єдині

Ольга РУДАНЕЦЬ,
просвітянка, м. Коломия

Вересень 1990 року вже розсилав свої прощальні привіти багряним листям київських каштанів. До Акту про державну незалежність залишався майже рік. Але курс вже було задекларовано 16 липня в Декларації про державний суверенітет.

II з’їзд (конференція) Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, який відбувався в тодішньому Жовтневому палаці, зібрав делегатів зі всіх куточків України. Завершенням насиченого порядку денного була участь у Першому Всеукраїнському Віче, яке повинно було відбутися на центральному стадіоні. Вирішили йти організовано, з національною символікою. Організатори попросили учасників зберігати громадський порядок, пройти підземними переходами і рухатись колоною по тротуару, адже похід не санкціонований. Авдиторія дисциплінована. Так і вирушили.

До нашої колони миттєво приставали небайдужі кияни, наша хода робилась все велелюднішою. Не встигли ми вийти з підземного переходу, як Хрещатиком промчали кілька патрульних машин, випереджаючи колону. Різко зупинились. З них миттєво повискакували стражі порядку. Серед крокуючих в колоні запанувала тривожна тиша: з якою місією і з яким розпорядженням прибули вони сюди? І, коли люди з міліцейськими личками вийшли на Хрещатик, миттєво перепинили рух транспорту і дали “зелену вулицю” учасникам з’їзду, дозволивши вперше так багатолюдно з національною символікою крокувати головною вулицею Києва, нашій ейфорії не було меж. Найемоційніші почали скандувати “міліція з народом”, хтось мовчки розчулено змахував непрохану сльозу, а мою душу переповнювала невимовна радість від того, що ось я — маленька піщинка цього велелюдного моря, маю таку честь крокувати зразу в другій шерензі за Лук’яненком і Хмарою, Юхновським і Павличком, ще молодими і запальними Мовчаном і Зайцем. Коли ми порівнялися із Київрадою, хтось небайдужий на 6-му поверсі з відчиненого вікна привітався з нами нашим синьо-жовтим стягом. Я зрозуміла: цю ходу вже нікому не спинити, такою вона була впевненою, згуртованою, єдиною в прагненні до волі і незалежності.

Вирував раніше небаченим велелюддям центральний стадіон. Сила силенна людей в міліцейських личках і без обрамили його зі всіх сторін, по всьому периметру. Не бракувало речникам, яким випала честь промовляти, патетики і закличних гасел... Та найзворушливіше сприйнявся виступ Дмитра Стуса. Бо це був Стус!

Таких кроків на шляху утвердження нашої незалежності перейшла багато: закарбувалась в пам’яті кожна виїзна сесія Коломийської міської ради до Києва чи то на підтримку “Революції на граніті” і акції “Геть Масола – Кравчука”, чи за відставку Верховної Ради – і аж до Революції Гідності... Але спогад про той гарячий вересневий день гріє душу і сьогодні.

Бо тоді ми ще були єдині!!!

На жаль, ми в той час не думали про знимкування і модне сьогодні селфі. Нами робилися ці кроки щиро, не для слави і самореклами. Ми це робили за покликом серця. В нас ще не було епідемії дешевого піару.

Хочу вірити, що ми зуміємо подолати цю дитячу хворобу партійних міжусобиць, знову згуртуємось в монолітну державницьку силу, повернемо втрачені рубежі і забезпечимо Україні добу розвою і слави. Гуртуймося! Перемагаймо! Будьмо!

“Треба вміти високо літати, але бути абсолютно готовим до падіння”.

Богдан Ступка: “Не вийде бути нечесним на мить. Треба вибирати між добром і злом”

Двадцять сьомого серпня – 80 років від дня народження Богдана Ступки. Автор шести книг про Майстра, в тому числі фундаментальної праці “Богдан Ступка. Біографія” (2012), за життя Богдана Сильвестровича поставив йому в дружніх розмовах 1200 запитань. А той відповів! І навіть якось сказав, що цю цифру можна занести в Книгу рекордів Гіннеса…

Володимир Мельниченко нагадує понад 100 Ступчиних відповідей, які стосуються його світоглядної позиції.

Богдан Ступка та Володимир Мельниченко

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лавреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

– Хто винен?

– Майже всі.

– Що робити?

– Працювати. Пісня і праця — дві великі сили.

– Чи є на що сподіватись?

– У Шолом-Алейхема мудрий Тев’є-молочник говорив: “Скажете, а як же надії? Сподівання? Дивна річ: чим більше горя, тим кращі надії, чим більше злиднів, тим палкіше сподівання”.

– Ви розглядаєте життя як вічність?

– В тому сенсі, що воно справді є вічністю в мініатюрі.

– А потойбічне життя?

– У потойбічний рай не поспішають навіть ті, хто живе в реальному пеклі.

– Чого більше в світі – страждань чи радощів?

– Кожна людина сама відповідає на це питання. Але людство живе, значить...

– Чим найперше повинен втішитися чоловік на цій землі?

– Сім’єю, дружиною, дітьми, внуками, друзями... Роботою своєю... В Книзі Еклезіастовій гарно й вичерпно сказано: “Нема чоловікові кращого, як ділами своїми радіти, бо це для його! Бо хто поведе його глянути, що буде по ньому?..”

– Чи є універсальна порада, яка може допомогти в будь-якій життєвій ситуації?

– Досвід Тев’є-Тевеля підказує, що немає такої болячки на світі, яка б не загоїлась, і такого нещастя, яке б не забулося. Тобто воно не забувається, але що поробиш? Значить, немає зла, щоб не вийшло на добре.

– Щастя дається згори чи залежить від людини?

– Жодна людина не щаслива доти, поки сама не вважатиме себе щасливою.

– Яка дорога веде до храму?

– Дорога через людське серце, в якому є Бог.

– Чи актуальна сьогодні ідея пошуку Святого Граалю?

– Ідея пошуку добра, істини, справедливості — вічна.

– Чи можна заради суціль доброчинної справи застосовувати на мить, лише на мить (!), не зовсім чесний засіб?

– Не вийде бути нечесним на мить. Треба вибирати між добром і злом.

– Що Вам ближче: “час, уперед” чи “зупинися, мить”?

– Час знає свою правду, і його не треба підганяти. А кожна мить — прекрасна!

– Пряма лінія коротша за криву?

– Але не у стосунках між людьми.

– Що найстрашніше для людини?

– Хвороба, самотність і зрада. Про це вичерпно сказав одним рядком Пастернак: “Я один, все тонет в фарисействе...”

– Що кажете собі у складних ситуаціях?

– Господи, допоможи.

– У чому різниця між популярністю і славою?

– Популярність, скоріше за все, тимчасова мода на артиста, виконавця, а слава — це справжнє визнання народом.

– Слава — це назавжди?

– Нічого не буває назавжди.

– Слава робить людину мудрішою?

– Мабуть, мудрість у тому, що треба вміти високо літати, але бути абсолютно готовим до падіння.

– А Данте вважав, що наймудріша людина та, яка не терпить пустої витрати часу.

– Одне іншому не заважає. В цьому також мудрість.

– Чи можна осягнути неосяжне?

– Треба знати все про дещо і дещо про все.

– До кого краще прислухатися: до переважної більшості, чи до людини, якій сам довіряєш?

– У політиці, як відомо, думки не зважують, а підраховують. А в особистому житті довіряю близьким людям.

– Яка сентенція про людське світобачення прийшлася до душі?

– Молодий Чехов сформулював своє життєве кредо, сказавши, що його святая святих — це людське тіло, здоров’я, розум, талант, натхнення. Любов і абсолютна свобода, свобода від сили і брехні, у чому б останні не виявлялись. Мені здається, що це найлапідарніша і найточніша формула людської сутності.

– Які духовні цінності кожен з нас повинен зберігати в першу чергу?

– Олесь Гончар заповідав берегти собори душ своїх.

– Філософи, близькі Вашому світосприйняттю.

– Григорій Сковорода. Двадцять п’ять років ходив оригінальний мислитель дорогами України. Це був справді “мандрівний університет”.

– Його мудрий вислів, який Вам припав до серця.

– Сини віку мудріші від синів дня.

– Чим більше мудрості, тим краще?

– При многості мудрості множиться й клопіт, хто ж пізнання побільшує, той побільшує й біль. Біблія. Книга Еклезіастова.

– Як уявляєте собі благодатну тишу?

– Хороша музика. Хто пізнає тишу, той пізнає музику.

– Як образно бачите мертву тишу, спокій?

– Лиса і гола земля.

– А бурю в “Королі Лірі”?

– “Ця буря, що в моєму серці, затьмарює всі інші почуття”.

– Якщо зірки запалюють, значить, це комусь потрібно?

– Для того щоб орієнтуватись у темряві нашого життя.

– Відплата за зло неминуча?

– Якби це дійсно було так, та ще й на цьому світі! Щоб цегла просто так на голову нікому не падала.

– Історія — це політика, перекинута в минуле?

– Часто-густо. Проте я знаю давніх і сучасних істориків, які робили й роблять її наукою.

– Найбільш цікава, на Ваш погляд, сторінка української історії.

– Історія Запорозької Січі. Але це не сторінка, а ціла епоха. Недарма Дмитро Яворницький присвятив історії запорозьких козаків тритомну працю. “Так ось вона, Січ! — захоплено писав у “Тарасі Бульбі” Микола Гоголь, — ось те гніздо, звідки вилітають усі ті горді та дужі, як леви, козаки! Ось звідки розливається воля й козацтво на всю Україну”.

Шевченко писав:
Було колись — в Україні
Ревіли гармати;
Було колись — запорожці
Вміли пановати.
Пановали, добували
І славу, і волю...

– Хто такий мандрівний кобзар в історії українського народу?

– Кобзар — це сама душа народу — пісенна і нескорена, живий носій його історії. У “Тарасі Бульбі” Гоголь писав, що саме бандурист скаже про запорозьких козаків своє густе, могутнє слово, від чого і рознесеться про них слава по всьому світові. У Шевченка про кобзаря сказано:

Грає кобзар, виспівує –
Аж лихо сміється...

– На Ваш погляд, чи були в Європі люди, які достойно оцінили постать Богдана Хмельницького?

– Проспер Меріме у XIX столітті написав книгу про українських козаків та їх гетьмана. Ще до того, як з’явилася праця Миколи Костомарова “Богдан Хмельницький”, Меріме вважав гетьмана мудрим державником та досвідченим політиком, відданим Запорозькому козацтву. За словами французького письменника, Хмельницький мав одну достойну мету — створити незалежну державу на чолі з ним самим.

– Які Шевченкові рядки й сьогодні кличуть людей до найвищого покаяння?

– За кого ж Ти розіп’явся,
Христе, Сине Божий?
За нас добрих, чи за слово
Істини... чи, може,
Щоб ми з Тебе насміялись?
Воно ж так і сталось...

– Які Шевченкові рядки часто згадуєте сьогодні?

– І день іде, і ніч іде.
І голову схопивши в руки,
Дивуєшся, чому не йде
Апостол правди і науки!

– Ви грали Шевченка освіченим європейцем.

– Він і був європейцем! Подивіться його автопортрети: елегантний, витончений, натхненний — поет і художник!

– Який із автопортретів Шевченка подобається Вам найбільше?

– Автопортрет часів Аральської експедиції. Змарнілий, з бородою, лисий. Але очі там такі глибокі, бездонні, в них стільки невловимого, загадкового!

– Шевченко і сьогодні закликає до вивчення українцями рідної мови?

– Це звучить так:
І всі мови
Слав’янського люду –
Всі знаєте. А своєї
Дастьбі... Колись будем
І по-своєму глаголать...

– Українці мають обов’язково знати й російську мову?

– Почуйте Шевченка: “А на москалів не вважайте, нехай вони собі пишуть по-своєму, а ми по-своєму. У їх народ і слово, і у нас народ і слово. А чиє краще, нехай судять люди”.

Взагалі, чим більше мов знаєш, тим краще. Але кожний українець має пам’ятати Шевченкові максими: “Свою Україну любіть...”, “Я так її, я так люблю, мою Україну...”, “Молітесь Богу і работайте разумно, во ім’я нашої України...” Амінь! Це Шевченко так написав після останньої фрази...

– Кожен українець плекає в своєму серці Шевченка?

– У Дмитра Павличка є гарні рядки:

Я був звичайною людиною,
В очах мав сонце, в серці — жаль;
Моєю правдою єдиною
Була Шевченкова печаль.

– Шевченко був митцем з украй трагічною долею...

– Мабуть, найтрагічнішою! Яким болем наповнені його листи із заслання: “Тяжко! аж сльози капають, як згадаю, так тяжко! Мене з Києва загнали аж сюди, і за що? За вірші! і заказали писать їх, а що найгірше... рисовать!” Уяви собі, щоб у тридцять чотири роки писати такі рядки:

Та не дай, Господи, нікому,
Як мені тепер, старому,
У неволі пропадати,
Марне літа коротати.

– Як Ви ставитесь до тих, хто пише антишевченківські опуси?

– Як можна ставитись до абсолютно посередніх авторів, які заробляють на життя облаюванням генія?

– Неперевершені слова про любов до України.

– Тарас Шевченко:
Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого Бога
За неї душу погублю!
Іван Франко у циклі “Україна”, вірш “Моя любов”:
А полюбивши, чи ж би зміг
Я божую її подобу
Згубити з серця, мимо всіх
Терпінь і горя аж до гробу?

– А з нинішніх поетів?

– У Павла Гірника є вірш із чотирьох пронизливих рядків:

У зимну днину, в лиху годину
Летіли гуси над білим ставом.
А ватаг крикнув, що Україна,
І серце стало.

– Найстрашніша історична постать.

– Гітлер, Пол Пот і Сталін.

– Найвідоміша постать у світовій історії.

– Ісус Христос.

– Що є рушійною силою прогресу?

– Сумнів. Як казав Бог у вірші Івана Драча: я завжди сумніваюся, сину мій...

– Прогрес — це накопичення найкращого в житті?

– Прогрес — це життя. Завжди у чогось є фінал, а щось буде народжуватися.

– Героям нашого часу не притаманні гамлетівські сумніви, що роз’їдають душу і волю?

– Час Гамлетів минув, прийшов час Гільденстернів і Розенкранців.

– Кому довіряти, перед ким схилятися, на кого молитися?

– Молітесь Богові одному,
Молітесь правді на землі,
А більше на землі нікому
Не поклонітесь...

– У нашому суспільстві все добре з історичною пам’яттю?

– Ого! Яка коротка у нас пам’ять!

– З якими словами треба йти по життю?

– Ліни Костенко:
Не допускай такої мислі,
Що Бог покаже нам неласку.
Життя людського строки стислі.
Немає часу на поразку.

– Іван Дзюба сказав про два останні рядки: “Ці слова годні стати девізом і людини, і народу...”

– Мені дуже приємно бути суголосним з Іваном Дзюбою. Ти знаєш, як я його поважаю!

– Чи збереглася в українському народі та історична енергія, що гарантує йому достойне майбутнє?

– Збереглася! Вона — в історичному генотипі. Наш народ пережив величезні труднощі, що могли навіки звалити його з ніг, розтерти на порох. Але вистояв. Народ з таким генотипом заслуговує на велике майбутнє.

– Як оцінюєте нинішню національну політику української держави?

– Я не політик. Але національна політика, як і культурна, потребують стратегічного осмислення і щоденної копіткої уваги. Щоденність має випливати із правильної перспективи.

– Хто, на Вашу думку, є українцем?

– Той, хто любить Україну та її мову, історію, культуру, хто навіки пов'язав своє життя з нею, хто працює, як говорив Шевченко, “на славу нашої преславної України”. З цього споконвіку складався національний характер.

– Зараз усе більше акцентуються загальнолюдські цінності.

– Засвоюючи їх, ми не повинні втрачати цінності національні.

– Який історичний досвід особливо важливо вивчати?

– Свій! Утім, не забуваючи про чужий:

І чужому научайтесь,
Й свого не цурайтесь.

– Ви, народний артист України, знаєте свій народ?

– Вірю в нього!

– Ви пишаєтесь українцями?

– Пишаюсь!

– Вам буває соромно за українців?

– Буває.

– Ви людина світу?

– Саме так! Я живу скрізь, але мої корені тут, в Україні...

– Як ставитесь до того, що канув у Лету Радянський Союз?

– Рано чи пізно всі імперії розпадаються.

– Найзнаменніший момент в сучасній історії України.

– Оголошення Акту незалежності України 24 серпня 1991 року.

– Найзнаменніший момент у давній історії України.

– Запровадження християнства київським князем Володимиром.

– Які символічні кольори могли б представити Україну всьому світу?

– Ті, що на державному прапорі: золотий колір пшениці і блакитний колір неба.

– Як оцінюєте місце і роль української культури в сучасному світі?

– Думаю, що у культури великого народу — велике майбутнє.

– Що ми зараз переживаємо в культурі: розквіт, розпад чи щось третє?

– Багато втрат і складностей, але, думаю, все-таки попереду — розквіт.

– Яка ідея могла б об'єднати українську націю?

– Той, хто знає це, виведе народ до кращого життя.

– Що, на Вашу думку, є найголовнішим у менталітеті українського народу?

– Доброта і працелюбність.

– Кого б Ви могли назвати совістю сучасної української нації?

– Тараса Шевченка: давно, вчора, сьогодні і довіку.

Пам'яті незабутнього Романа Хоркавого – дисидента-шістдесятника, науковця, письменника, митця

Цими днями минає 40 днів з відходу у Вічність Романа Хоркавого – людини *неймовірної долі*. Його життя – знаковий вияв творчого натхнення, яке пронизане драматичністю випробувань, які він витримав з високою гідністю.

Роман Хоркавий – яскрава, самобутня й багатогранна особистість з когорти шістдесятників, дисидент, автор самвидаву (за опозиційну діяльність зазнав численних обшуків, звільнень з роботи та позасудових репресій – був заарештованим у 1967, 1972 і 1986 рр.), поет, прозаїк, драматург, перекладач, літературознавець, науковець, педагог, літературний критик, художник, іконописець, ілюстратор, мистецтвознавець. Він був людиною енциклопедичних знань, вражав надзвичайно високою ерудицією. Р. Хоркавий подивляв своєю поставою правдивого інтелігента. Він відзначався благородством душі та шляхетністю вдачі – це був справжній аристократ духу. Його життя було сповнене потужної сили таланту та нестримного пориву духу у царині Літератури та Мистецтва.

Роман Хоркавий – людина *дивовижної віри*. Будучи глибоко духовним, своїм життям промовисто засвідчував животворящу віру в Бога. З раннього дитинства отримав християнське та національне виховання, оскільки походив зі священницької родини. Тому любов до Бога, України та Української Греко-Католицької Церкви він проніс через все своє життя, сповнене Євангельським духом. Власне, його соціальне походження й стало причиною багатьох “проблем”, починаючи з навчання у Львівському університеті, у якому упродовж трьох років не отримував стипендії, хоча навчався на “відмінно”. Р. Хоркавого вперше затримали у 1965 р. у зв'язку з його “неблагонадійним” соціальним походженням, адже на той час він працював у “Львівській Політехніці” на педагогічній роботі – викладав німецьку та англійську мови, а наслідком цього затримання могло стати звільнення з роботи. І це був тільки початок його сходження на Голготу як християнина та національно-свідомого українця. Невдовзі його забрали представники репресивних органів КГБ з лекції посеред пари, та цього разу затримання було зумовлене з “політикою”, а саме – із самвидавом. Фактично з 1967 р. він був у списках “політично неблагонадійних” у тодішній радянській тоталітарній системі. Відповідно, його наукових статей не друкували, до захисту кандидатської дисертації не допустили, а незабаром звільнили й з викладацької роботи... Через дисидентську діяльність його ніде не приймали на роботу, до того ж він постійно перебував під прискіпливим наглядом КГБ.

Шістдесятники – плеяда високоморальних творчих інтелектуалів, які були небайдужими до всіх тих сумнозвісних подій, які відбувалися в Україні, тож вболівали за її майбутнє, національну культуру та мову. Серед друзів-однодумців Романа Хоркавого з дисидентського руху були представники української національно-свідомої інтелігенції – В'ячеслав Чорновіл, Ігор та Ірина Калинці, Стефанія Шабатура, Михайло та Богдан Горині, Богдан Сорока, Люба Попадюк та ін., з якими відчував духовну спорідненість. Свого часу в Києві він познайомився з Іваном Світличним, Василем Стусом, Григорієм Кочуром та ін.

Роман Хоркавий брав активну участь у створенні самвидаву. Він – автор численних самвидавчих праць, зокрема “Геть виженіть страх!”, “Лист до Генералісімуса” (антисталінський твір), повість “Ярмарок”, яка була дуже розповсюдженою у тогочасному самвидаві, та рецензії на заборонену поетичну збірку Ігоря Калинця “Відчинення вертепу” тощо. Чимало статей Р. Хоркавого увійшли до самвидаву під різними псевдонімами, зокрема “Євген Корда”, яким він найчастіше підписувався. Варто підкреслити, що КГБ так і не розкрив Р. Хоркавого під цим псевдонімом як автора самвидаву, що дало йому можливість уникнути арешту у масштабному покосі репресій представників української інтелігенції 1972 р. Роман Хоркавий вважав своїм моральним обов'язком долучитися до тодішніх акцій протесту, які організував з представниками громадськості Ігор Калинець, щоб підтримати тих шістдесятників-інакодумців, яких засуджувала тоталітарна радянська Система. Р. Хоркавий у той буремний період політичних репресій відважно виявляв свою громадянську позицію на захист засуджених дисидентів – політичних в'язнів. Під час одного з таких протестів його було заарештовано... Для того, щоб морально підтримати рідних ув'язнених приятелів-шістдесятників, він періодично їх відвідував, зокрема Дзвінку Калинець та Оксану Гель. Також відвідував Ганну Шабатуру, Любу Попадюк, Атену Пашко, окрім того, навідувався й до рідних ув'язненого Михайла Гориня. Саме у той період КГБ намагався усіма можливими способами видворити його зі Львова... Через шалений тиск на його рідних він таки змушений був деякий період проживати на Уралі. Роман Хоркавий за участь у дисидентському русі, а рівно ж і за свій мужній вияв підтримки заарештованим дисидентам під час судилищ над ними у Львові, упродовж майже 20 (!) років зазнавав переслідувань та гонінь з боку радянських репресивних “органів”, тож увесь цей період поневірявся без постійної роботи та місця проживання.

З утвердженням незалежності України Роман Хоркавий став головним редактором релігійного журналу “Діти Марії” при Марійському товаристві у Львові (на той час це було єдине християнське видання для дітей, яке розповсюджувалося по всій Україні), також релігійної газети “Вірую” та “Світ Дитини”. Р. Хоркавий всі свої сили та вміння вкладав у видавничу справу, до якої ставився з великою відповідальністю, докладаючи усіх зусиль, щоб ці видання були на належному професійному рівні.

Роман Хоркавий – людина *багатогранного таланту* та *обдарувань*, при цьому він завжди відзначався скромністю. Його наукова та літературна спадщина вражає тематичною багатовимірністю. Окрім того, він проявив себе і як прекрасний художник. Щоправда, його мистецький доробок ще потребує ґрунтовного вивчення. Серед його творів – відома мистецька серія “Музичні інструменти”. Р. Хоркавий надзвичайно цікавився українським мистецтвом, блискуче знав й європейське малярство різних епох. Він відзначався подиву гідною працездатністю, тож його вагома спадщина становить чимало мистецьких творів (живопис, графіка) та понад 80 видань. Р. Хоркавий – автор низки ґрунтовних наукових статей з літературознавства, поезій, драм, оповідань, афоризмів, есе тощо. Зокрема, серед його доробку – “Львівські капрічіос (діалоги)”, “Сковородіана”, “Шевченкіана”, “Думки, висловлювання, визначення... (збірник афоризмів)”, “Під знаком Франка”, “Зав'язь” у 2 т., “Тісно-вільно” у 3 т., “Античність-сучасність”, “Ars longa (твори про образотворче мистецтво взагалі)”, “Музика – втіха і правда” (твори про музику)”, “За серцем жіночим (твори про видатних українських жінок)”, “Антоничіана”, “Сучасники мої”, “Брязкіт зброї”, “Підсумок-вибране” Твори у 4 тт., “З-під філософського каменя”, “Визначення життя” тощо. Також він був укладачем українського музично-педагогічного словника у 2 томах та філософського довідника “Наші любомудри” тощо. Завдяки Р. Хоркавому вийшло у світ фундаментальне видання Олександра Бодревича-Буця “Національна пам'ять України. Етногенетичне дослідження” (Львів, 2005).

Р. Хоркавий нагороджений медаллю НСПУ “Почесна відзнака” (2015) та Премією ім. Ірини Калинець (2016), був членом Національної Спілки Письменників України.

Світлої пам'яті Романа Хоркавого (1940-2021) поховали у Львові на Знесінні біля могили Воїнів Січового Стрілецтва – борців за волю України, яку так щиро і безмежно любив й Роман Хоркавий – яскравий представник знакової Епохи шістдесятників.

Друзі

“Літаючий Амбасадор”

Богдан ДЯЧИШИН,
м. Львів

Ми живемо в ювілейний рік 30-ліття нашої Незалежності, і чільне місце борцям за неї належить Теодозієві Стараку (12.08.1931–1.10.1999) – Спеціальному посланникові Уряду незалежної України в Республіці Польща, який організував там перше дипломатичне представництво нашої новопосталої держави (значною мірою за власні кошти – звідси й прізвисько “Літаючий Амбасадор” [адже на той час не мав навіть особистого водія]). Саме про таких, як він, говорив свого часу Євген Сверстюк: “Це ... люди, які поставили себе на сторожі слова, честі, гідності”.

“Він був політиком і людиною, яких сьогодні в XXI столітті, що наближається, будуть дуже потребувати Україна, Польща та Європа” (Ян Ольшевський, прем'єр-міністр першого некомуністичного уряду РП).

Ще й за три місяці до смерті писав статті, бо не міг стояти осторонь подій... Зміїне жало підступних ворогів проникало в усі сфери пропаганди й зомбування населення: “Я не міг розгадати загадку: що сталося з великою кількістю етнічних росіян, чому вони так змінилися? Звідки взялася в них ця імперська агресивність, яка межує з чистим расизмом? Просвітив мене ґаспадін Свистунов. Виявляється, є “просто росіяни”, а є ще “росіяни України”. Ось ця друга група, яку в масштабах всієї України очолює Валентина Єрмолова, а на Західній Україні Алєксандр Свистунов, заражена бацилою імперського шовінізму.

В Україні проживає приблизно 11 мільйонів осіб російської національності. Хай живуть серед нас як вільні, рівноправні громадяни і чесні будівничі Української держави, хай розвивають свою культуру, плекають рідну мову, освіту, зберігають тісні зв'язки з етнічною батьківщиною, але хай це будуть просто росіяни, а не “росіяни України” на подобіє ґаспадіна Свистунова і його шовіністичної компанії” (“Художній свист ґаспадіна Свистунова” [“За вільну Україну”, 18 червня 1999 року]).

Не забуваймо тих, чиї імена записані на скрижалях Незалежності України, які побудували міцний фундамент нашої слави, гідності й засвідчили світові, що Україна була, Є, а в недалекому майбутньому буде земним раєм... Пам'ятаймо й про невеличку цеглинку в цьому фундаменті нашого краянина Теодозія Старака...

“Я на день воскресіння прийду. / Я ж бо дня того, Боже чекаю...” (Ірина Калинець, “Шлюб із полином”). Він запитає (а Ірина Калинець вслід за Ним) не Бога – запитає нас, присутніх на цьому дійстві: де були, що робили, щоб вибороти, зберегти для вічності Україну, волю для прийдешніх поколінь..

Валерій РОМАНЬКО,
член НСПУ,
м. Слов’янськ Донецької обл.

Це твоє свято, синку!

Лист до сина у Вічність
“...а вічні тільки Україна і душа!”
(З вірша Олександра Романька “Я тут із поконвіч...: Незалежність – 2017”)

День Незалежності України для тебе, сину, був найбільшим важливим днем у річному календарі, святом державним та особистим. Мабуть, поряд із Днем народження. Та й не дивно, що ці дві події особливі: з’явилася на світ людина, нове життя, і народилася нова держава, яка є твоєю Батьківщиною – цю нерозривну єдність ти відчував з раннього дитинства до кінця свого короткого життя.

На жаль, не дожив ти, дорогий наш Сину, до цього ювілею – 30-річчя Незалежності України. Я впевнений, що обов’язково ти б присвятив цій даті свої вірші. Чи не вся твоя поезія та й велика кількість журналістських матеріалів присвячена проблемам української державності, її мови та культурі, захисту рідних кордонів, але саме до Дня Незалежності ти готував особливий подарунок – окремий поетичний доробок. І йшов з ним на центральну площу або до пам’ятника Т. Шевченку і з неабияким піднесенням декламував перед земляками. І цей патріотичний порив, ця щира любов до України, біль за її сьогоднішні негаразди торкалися серця кожного слухача. Навіть у мене, твого батька, перехоплювало горло, а на очі набігала сльоза... У ті хвилини я був гордий за тебе, за твій талант, за твій патріотизм...

Ти до останнього вірив у те, що окуповані території будуть повернуті Україні:

І свято буде – буде тут
і у Донецьку,
В Дебальцевому, в Іловайську,
в Горлівці – будь-де,

Олександр Романько

Бо ця земля ім’ям єдиним –
“Україна” зветься,
Зоря Вкраїни із небес ніколи
не зійде!

У такі дні ти одягав вишиванку: чи червоно-чорну, яку я привіз тобі в подарунок з київського Майдану, чи для цієї події просив у батька світлу сорочку із зеленою вишивкою, яку я придбав у Чернівцях у 2009 році на Міжнародному Шевченківському святі “В сім’ї вольній, новій...”. Зазвичай на плечі накидав синьо-жовтий прапор – таким тебе і сьогодні пам’ятають знайомі та рідні.

Ціну незалежності, свободи ти, як і багато хто з наших земляків, особливо відчув після звільнення Слов’янська від російських найманців та їхніх посіпак в непростому 2014 році. “Життя без України..., без радіо, ТеБе, зв’язку, мережі та газет” в одному з віршів ти назвав “життям в консервній банці”. Саме після трагічних подій ти вирішив до кожного Дня Незалежності присвячувати вірша: “День Незалежності – 2015”, “До Дня Незалежності – 2016”, “Я тут із поконвіч...: Незалежність – 2017”.

А ще я радий і гордий з того, що у пориві в любові до України ми з тобою, сину, були єдині. І що цікаво: один з одного брали приклад. Ти якось відзначив: “Як тобі вдається ніколи не переходити на російську мову у спілкуванні з російськомовними земляками? Мені не завжди вдається”. Я ж брав приклад з твоєї волонтерської самопожертви в ім’я громади, з безмежної поваги до Прапора, Гімну України, з великої поваги і подяки до військових, які звільнили Слов’янськ і боронять кордони України, з багатьма з них ти мав особисті близькі стосунки.

Не знаєш ти, сину, що цю єдність душ і поглядів об’єктивно, не будучи з нами особисто знайомим, сказав наш славнозвісний земляк Іван Дзюба – у всеукраїнській письменницькій газеті “Літературна Україна” 16.03.2019 р. вийшла його стаття з промовистою назвою “Батько і син”. А після прочитання цієї статті відразу ж відгукнулася наша землячка з Покровська Любов Чорна, зазначивши, що все у статті “правдиво, витончено, без перебільшень”, і додала: “Зраділа, що тепер вся Україна дізнається про Олександра Романька – Сашка, як його лагідно називали в Слов’янську друзі і колеги по перу. І не тільки в Слов’янську. Його знав весь Донецький кряж”.

Саме про твій, сину, щирий патріотизм, безмежну любов до України сказав Іван Дзюба, виділивши в поезії “образ України” як одну з центральних тем. Критик писав: “І коли настав грізний 2014-ий рік, Олександр Романько ладен боронити Україну зброєю свого слова і має моральне право іти зі своїм словом до українських бійців на передовій. Тоді народжується тривожно-знаменний і в чомусь несподівано пророчий вірш “Третій майдан”. Цю високу оцінку нашого знаного земляка ти, Сашо, на жаль, не почув.

Тож 30-річчя Незалежності України, безперечно, твоє свято, дорогий сину. Хочеться вірити, що й там, на Небесах, ви молитеся за Україну, вірите у її краще майбутнє.

P. S. *Трагічно обірвалася доля людська і поетична Олександра: 26 листопада 2017 року, вшановуючи жертв Голодомору в Україні, син запалив свічку, поставив її на вікно, де висіла штора та лежали стоси паперу, і міцно заснув, перед цим вимучений двома безсонними ночами. Сталася пожежа... Наступного дня йому виповнилося б 44 роки. Він до останнього був з українським народом: не забував про трагічні сторінки історії, вболівав за його долю.*

Творча спадщина Олександра Романька, опрацьована батьком, увійшла у декілька поетичних та прозових книг: “Не замучит меня хромота...”, “Мімікрія і мартиролог”, “Листи з провінції”, “Публіцистика. 1988–2017”. А на початку цього року вийшла збірка спогадів “Пам’ять про Олександра Романька”.

Пропонуємо увазі читачів вірш Олександра Романька.

Я тут із поконвіч...
(Незалежність – 2017)

Ну, от, ось тут вона,
земля моя –
країна яблунь й вишень,
і ластівки ширяють
стрімко в височінь!
Із Сяну і Дністра,
через Дніпро, Азов й Донець
стрічається із “диким степом”...

Я тут із поконвіч!
В цій стоптаній
копитами й чоботями землі,
в зотлілих скіфських
м’язах і кістках,
у сотні тисяч літ
спресованій в вугілля
папороті давній.
Я не збираюсь йти кудись,
на жаль весь час
до мене без запрошення
нахабно йдуть усіма нами
псевдо-друзі знані,
і, бачте, начебто й брати,
та тільки – самозвані!

Шматок землі –
найбільший у Європі
із статусом держави. –
з якого пробивається
душа моя!
Від Крут до Сотні Піднебесної
без року – сотня літ!..
Така от горда
й по коліна у крові
чи доля, чи самотужки
обрана постава.

Два по 13-ть –
по-іншому
ці двадцять шість
й не поділить...
Та не злякає нас,
ба, навіть, не засмутить
ось цей похмурий
і скупий на ласку світ –
свою ж бо долю
лишень самі і обираєм!
Ми чітко і прозоро,
до болю у очах,
вдивляємося у майбутнє,
там – наша перемога!
Ми впевнені,
ми достеменно знаєм!

Отож, ось тут же є вона,
моя земля –
країна стиглих яблук
і багряних вишень,
мов тіло й кров,
в яких із покоління в покоління
народжується наново
душа моя.
Я впевнений,
я достеменно знаю:
недоля й лихоліття –
це завжди лиш минуще,
а вічні тільки
Україна і душа!

Серпень, 2017 р.

СЛОВО Просвіти
ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА “ПРОСВІТА” імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!
ПЕРЕДПЛАТА—2021
Вартість передплати
(з доставкою і поштовими витратами):
Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 74

на 1 місяць	21 грн 43 коп.	на півроку	115 грн 58 коп.
на 3 місяці	61 грн 29 коп.	на рік	225 грн 96 коп.

Засновник:
Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво
КВ № 4066
від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН
Відповідальна за випуск
Любов ГОЛОТА
Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Павло МОВЧАН,
Микола ТИМОШИК,
Георгій ФІЛІПЧУК
Заступник головного редактора
з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел./факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК
Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО
Літературна редакторка
Галина ДАЦЮК
Коректорка
Олена ГЛУШКО
Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН
Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО
Бухгалтерія
279-41-46
Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б,
м. Київ, 01001
E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua
Надруковано в ТОВ “Мега-Поліграф”,
04073 м. Київ, вул. Марка Вовчка, 3.
Листування з читачами —
тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори.
Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів.
Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів.
При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.
Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

21033
4 820095 780016